

Utjecaj dijalekata na leksik djece mlađe školske dobi

Švenda, Ramona

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:046531>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

RAMONA ŠVENDA

UTJECAJ DIJALEKTA NA LEKSIK DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

Pula, rujan 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

RAMONA ŠVENDA

UTJECAJ DIJALEKTA NA LEKSIK DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI

Diplomski rad

JMBAG: 0303056916, redoviti student

Studijski smjer: Učiteljski studij

Predmet: Hrvatski jezik

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Helena Pavletić

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidatkinja za magistru primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. O HRVATSKOME JEZIKU	3
3. HRVATSKA NARJEČJA.....	4
3.1. ČAKAVSKO NARJEČJE	6
3.2. ŠTOKAVSKO NARJEČJE.....	8
3.3. KAJKAVSKO NARJEČJE.....	11
3.3.1. MEĐIMURSKI DIJALEKT	14
4. GOVOR I GOVORNI RAZVOJ	18
4.1. OSNOVNI GOVORNI ELEMENTI	21
4.1.1. GLAS	22
4.1.2. RIJEČ	23
4.1.3. REČENICA	23
5. LEKSIK.....	25
5.1. USVAJANJE LEKSIKA KOD DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI.....	26
6. VERTIKALNA DVOJEZIČNOST	29
7. HRVATSKI JEZIK KAO NASTAVNI PREDMET	31
7.1. ULOGA DIJALEKTA U ŠKOLAMA	34
8. ISTRAŽIVANJE	37
8.1. CILJ	37
8.2. HIPOTEZE	37
8.3. METODE I POSTUPCI.....	38
8.4. REZULTATI.....	39

8.5. ZAKLJUČAK.....	52
9. ZAKLJUČAK.....	55
10. POPIS LITERATURE	57
10.1. INTERNETSKI IZVORI	60
10.2. POPIS SLIKA.....	61
11. PRILOG	62
12. SAŽETAK	64
12.1. KLJUČNE RIJEČI.....	64
13. SUMMARY	65
13.1. KEY WORDS.....	65

1. UVOD

„Dar govora dobili smo kako bismo otkrili, a ne skrivali naše misli.“ (*Jose Saramago*)

Govor je važan proces koji prati jezični razvoj. Od najranije dobi djeca uče govoriti različite riječi, a zatim i cijele rečenice. Djeca slušaju i „upijaju“ riječi svojih roditelja, rodbine i sredine. Time oni uče svoje mjesne govore. Taj proces obogaćuje djetetov leksik jer uz usvajanje pravila standardnoga jezika tijekom obrazovnoga procesa, djeca uče i svoj zavičajni govor ili pojedini gradski idiom ukoliko je njihovo okruženje gradska sredina.

U teorijskom dijelu rada objašnjavaju se pojmovi čakavsko, štokavsko i kajkavsko narječje, njihove značajke te rasprostranjenost, kao i značajke međimurskog dijalekta. Prikazan je djetetov razvoj govora i osnovni govorni elementi (glas, riječ i rečenica). Potom slijede poglavlja koja opisuju pojam leksika te vertikalnu dvojezičnost. U posebnom poglavlju opisuje se i *Hrvatski jezik* kao nastavni predmet te uloga dijalekta u osnovnim školama.

Temeljni cilj rada je utvrditi utjecaj dijalekta (zavičajnog govora) na leksik djece mlađe školske dobi. Budući da sam podrijetlom iz Međimurja, odlučila sam istraživanje provesti na primjeru međimurskog dijalekta. Za provođenje istraživanja odabrala sam učenike 2. i 4. razreda, a istraživanje je provedeno putem anonimnog anketnog upitnika. Istraživanje je usmjereno na učenike čiji je primarni idiom kajkavski mjesni govor te su stoga za istraživanje odabrane Osnovna škola Prelog, Osnovna škola Hodošan, Osnovna škola Domašinec i II. Osnovna škola Čakovec.

Djeca, ulaskom u proces obrazovanja, počinju postupno usvajati pravila standardnoga jezika prema obrazovnom planu i programu *Hrvatskoga jezika*, te njihovu jezičnu upotrebu karakterizira paralelna upotreba standardnoga i zavičajnoga idioma (vertikalna dvojezičnost). S obzirom na to da tijekom prvog razreda djeca tek uče pojedina slova abecede i uz pretpostavku da nisu u mogućnosti samostalno odgovoriti na anketni upitnik, za istraživanje su odabrani učenici 2. razreda te učenici 4. razreda. Različit uzrast

odabranih ispitanika poslužio je za usporedbu rezultata istraživanja i potvrdu postavljenih hipoteza. Uz pretpostavku postojanja vertikalne dvojezičnosti kod djece mlađe školske dobi na području međimurskog dijalekta, cilj rada je usmjeren na utvrđivanje utjecaja zavičajnoga govora na leksik djece mlađe školske dobi na početku njihova primarnog obrazovanja.

2. O HRVATSKOME JEZIKU

Hrvatski je slavenski jezik koji pripada indoeuropskoj jezičnoj porodici. Hrvatski je službeni jezik u Republici Hrvatskoj i njime se služi više od 5,5 milijuna ljudi. Također, njime se služe i pripadnici hrvatskih etničkih i jezičnih manjina u Srbiji, Crnoj Gori, Sloveniji, Italiji i drugim državama (*O hrvatskome jeziku*. <http://ihjj.hr/stranica/o-hrvatskome-jeziku/26/>, pristupljeno: 07. 05. 2020).

Hrvatska pisana jezična baština svoje početke bilježi već krajem 11. stoljeća, kada su tekstovi pisani mješavinom hrvatske inačice crkvenoslavenskoga jezika i čakavštine, te glagoljicom. U 12. stoljeću, Hrvati razvijaju inačicu ćiriličnoga pisma koje se nazivalo bosančicom, a od 14. stoljeća koriste i latinično pismo. U 18. stoljeću započinje standardizacija današnjega hrvatskoga jezika, a temelji su učvršćeni krajem 19. stoljeća. 1967. godina je važna zbog donošenja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika*. Samostalan i prirodan jezični razvoj rezultat su osamostaljenja Republike Hrvatske (*O hrvatskome jeziku*. <http://ihjj.hr/stranica/o-hrvatskome-jeziku/26/>, pristupljeno: 07. 05. 2020).

Hrvatski jezik obuhvaća standardni jezik i sve narodne govore kojima se služe Hrvati. Prema Brozoviću standardni jezik je (1970: 127-128): „autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan, koji nastaje pošto se jedna etnička ili nacionalna formacija, uključivši se u internacionalnu civilizaciju, počne u njoj služiti svojim idiomom, koji je dotad funkcionirao samo za potrebe etničke civilizacije.“ Osim standardnog jezika, hrvatski jezik obuhvaća narodne govore kojima se služe Hrvati. Hrvatski jezik ima tri narječja: čakavsko, štokavsko i kajkavsko, koja se dijele na dijalekte.

Posebnost hrvatskoga jezika i njegovih narječja naglašava i Lisac (1996: 21): „Naš je jezik poseban slavenski jezik upravo kao književni jezik, ali i hrvatski organski idiomi imaju mnogo posebnosti u odnosu prema drugim govornim središtima južnoslavenskoga dijasistema.“

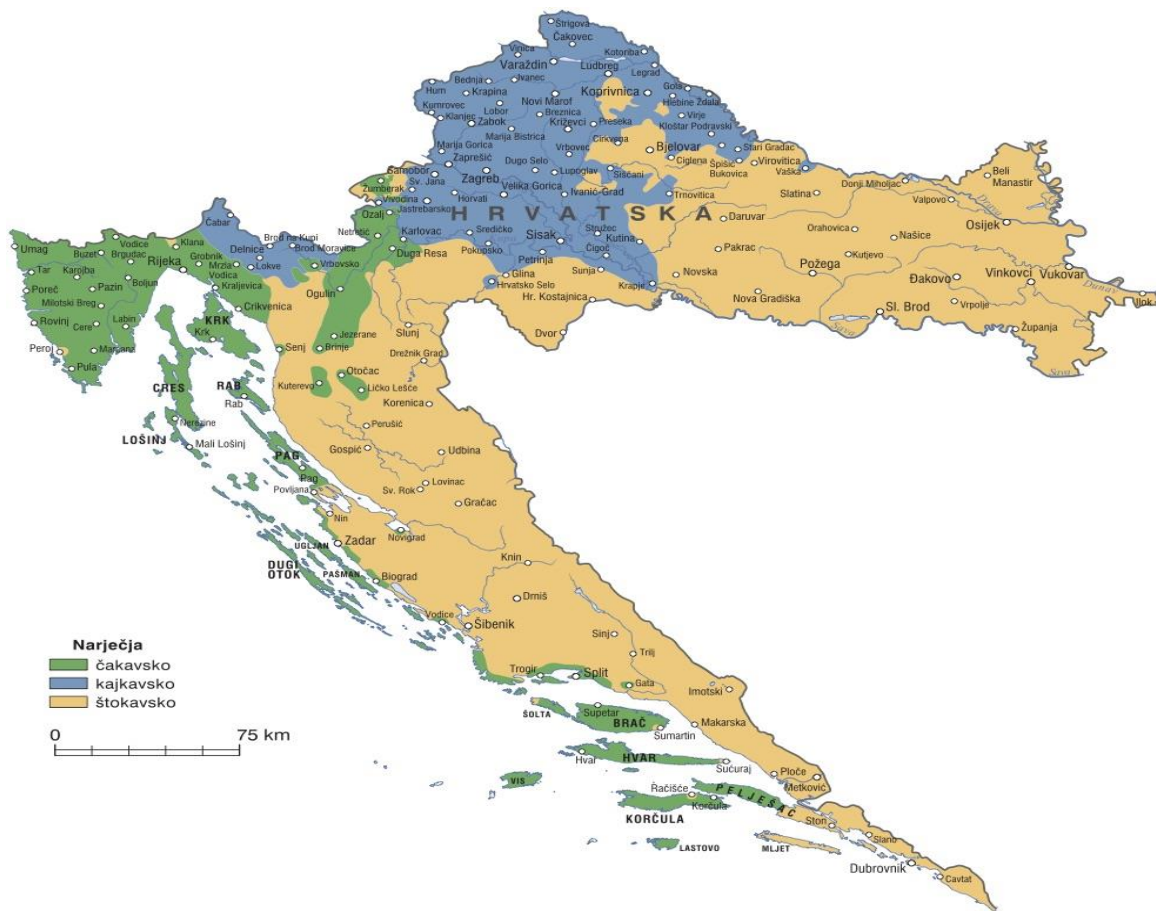
3. HRVATSKA NARJEČJA

Narječje je pojam koji obuhvaća različite nestandardne jezične oblike, kao što su npr. mjesni govori (organski govori određenih naselja) ili skupine mjesnih govora. Organski je idiom onaj jezični idiom koji je čovjeku materinski, govor koji mu je prvotan i zato najprisniji. Prema Škariću (1997/78: 17) to je govor koji se u glavnim svojstvima, u izgovoru i u gramatici, prima željno od uže sredine s kojom se čovjek poistovjećuje.

Narječjima se bavi dijalektologija. Dijalektologija je jezična disciplina koja proučava, opisuje, tumači i klasificira jezične raznolikosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istog jezika. Narječja se dijele na dijalekte, dijalekti na skupine govora, a skupine govora na mjesne govore. Mjesni govor i grupa govora su konkretne jedinice, dok su dijalekti i narječja apstraktne jedinice (Moguš, 1977).

Hrvatski jezik ima tri narječja koja su nazive dobila prema upitnim zamjenicama, a to su čakavsko (*ča*), štokavsko (*što*) i kajkavsko (*kaj*). Dijalektima kajkavskog i čakavskog narječja govore samo Hrvati, dok štokavskim dijalektima govore Hrvati, Bošnjaci, Srbi i Crnogorci (Moguš, 1977).

Današnje prostiranje hrvatskih narječja razlikuje se od početnoga. Na kraju srednjeg vijeka, kajkavci su zauzeli sjeverozapadno područje (sjeverno od čakavaca i zapadno od zapadnih štokavaca), čakavci su zauzeli južno zapadno područje (južnije od kajkavštine, zapadnije od štokavštine), a štokavci su se dijelili na zapadne (istočni potez – između kajkavštine, čakavštine i istočne štokavštine) i istočne (istočnije od zapadnih štokavaca) štokavce. Tada su već formirana hrvatska narječja sa svojim dijalektima, ali zbog vanjskih utjecaja promijenjen je njihov prostorni razmještaj. Prodorom Osmanlija u 15. i 16. stoljeću prostor kajkavskoga i čakavskoga narječja se prilično suzio zbog velikih seoba i zbjegova (Lisac, 2011).

Slika 1. Hrvatska narječja (<http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Razvojna su razdoblja hrvatskih narječja obilježena različitim promjenama pa tako Lisac navodi (1996: 21): „Svi su hrvatski idiomi imali tešku povijest, od tipično hrvatskih čakavskih govora preko kajkavskih idioma sve do štokavskih govora koji su poslužili kao dijalekatska osnovica hrvatskoga književnog jezika kakvim danas govorimo.“

Zbog slabe međusobne povezanosti i razumljivosti hrvatskih narječja, često su ljudi imali pogrešne teorije o čakavskom narječju kao jedinome pravom hrvatskom narječju, kao i o tome da štokavsko i kajkavsko narječje pripadaju nekim drugim jezicima, a ne hrvatskome (*O hrvatskome jeziku*. <http://ihj.hr/stranica/o-hrvatskome-jeziku/26/>, pristupljeno: 07. 05. 2020).

Važnost hrvatskih narječja naglasio je i dr. Drago Štambuk koji je autor *Zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što*. Navedena formula obuhvaća prošlost hrvatskoga jezika te opisuje međupovezanost hrvatskih narječja. Povjerenstvo za nematerijalnu kulturnu baštinu Ministarstva kulture (2017.) je ocijenilo da *Zlatna formula hrvatskoga jezika ča-kaj-što* ima svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra (*Hrvatska narječja proglašena nematerijalnim kulturnim dobrom*. <https://hrcak.srce.hr/238984>, pristupljeno: 06. 08. 2020).

3.1. ČAKAVSKO NARJEČJE

Čakavsko narječje je dobilo naziv prema zamjenici ča. Ono je najzastupljenije na istarskom poluotoku te na otocima od Krka do Lastova, zapadnoj polovici poluotoka Pelješca, od Hrvatskoga primorja do Vinodola te od Privlake do ušća Cetine. Osim primorskih dijelova Hrvatske, čakavština je zastupljena i u unutrašnjosti Hrvatske u Gackoj, Ogulinu i dalje Pokupljem prema istoku završavajući s ozaljskim i karlovačkim krajem te Žumberkom (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Čakavsko narječje dijeli se na šest dijalekata s pet raznih tipova u odrazu jata, a to su:

- I. *buzetski* ili *gornjomiranski dijalekt* (jat ima fonološku vrijednost)
- II. *jugozapadni istarski* ili *štakavsko-čakavski dijalekt* (ikavski refleks jata)
- III. *sjevernočakavski ekavskočakavski dijalekt* (ekavski refleks jata)
- IV. *srednjočakavski* ili *ikavsko-ekavski čakavski dijalekt* (ikavsko-ekavski refleks jata)
- V. *južnočakavski* ili *ikavskočakavski dijalekt* (ikavski refleks jata)
- VI. *lastovski ili jekavskočakavski dijalekt* (jekavski refleks jata)

(Lisac, 2009).

Slika 2. Karta čakavskoga narječja (Vranić i Zubčić, 2018).

Rasprostranjenost čakavskih dijalekata:

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt se prostire u sjevernom dijelu Istre, oko Buzeta.

Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt proteže se kroz južnu i zapadnu obalu Istre te do svoje prirodne granice rijeke Mirne.

Sjeveročakavski ili ekavskočakavski dijalekt zauzima područja sjeverne i istočne Istre, kao i područja Hrvatskog primorja: Bakar, Cres i Lošinj.

Srednočakavski ili ikavsko-ekavski dijalekt pokriva područje od Kraljevice prema Senju i cijeli vinodolski kraj, otoke Krk, južni dio otoka Lošinja pa sve do Ugljana i Dugog otoka, kao i unutrašnjost Like i Pokupske.

Južnočakavskim ili ikavskočakavskim dijalektom govori se na kopnenom području sjeverne Dalmacije od Novigrada do Cetine, kao i na otocima od Pašmana do Korčule i Visa.

Lastovski ili *jekavskočakavski dijalekt* ograničen je danas samo na Lastovo (Lisac, 2009).

Značajke čakavskih govora su postojanje fonema *ć* (npr. *noć*, *šćap*), zamjene poluglasa u puni samoglasnik (npr. *malin*), riječi u kojima je sačuvan izvorni suglasnik *č*- (npr. *poč*, *zač*), modifikacija suglasničkih skupova (npr. *mačka* > *maška*), zamjenice posebnih likova (npr. *čigov/čihov* = *čiji*), arhaični oblici pomoćnog glagola *biti* u kondicionalu (npr. *bin*, *biš*, *bimo*), oblici prezenta zanijekanih glagola (npr. *ni* = *nije*), očuvani inicijalni skup *čr*- (npr. *črn*, *črevo*), skupovi *jd*- i *jt*- u infinitivnoj osnovi glagola složenih od *ići* (npr. *pojdem*), rotacizam u oblicima prezenta glagola *moći* (npr. *moreš*), kao i odsutnost inovacija u sklonidbi u množinskim padežima D, L, I te leksik koji karakteriziraju brojni romanizmi (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Unatoč pritisku standardnoga hrvatskog jezika čakavski se govor još uvijek upotrebljava u svakodnevnome sporazumijevanju. Čakavštinu njeguju i lokalne zajednice koje objavljuju novinske tekstove, poeziju ili prozu na materinskome idiomu. Osim pisanih djela, čakavština je prisutna i na radijskim postajama, kao i u različitim dramskim predstavama. Također, objavljuju se i razni rječnici lokalnih govora (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

3.2. ŠTOKAVSKO NARJEČJE

Štokavsko narječje je naziv dobilo prema zamjenici *što*. Štokavskim narječjem govori se u Baranji, Baniji, Slavoniji, Kordunu, Lici te u okolici Križevaca, Koprivnice, Žumberka i u Gorskom kotaru. Osim u Republici Hrvatskoj, štokavskim narječjem govore i Hrvati u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Italiji (*Molise*), Austriji (*Vlahija*), Mađarskoj i Rumunjskoj (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Štokavsko narječje se dijelilo na *zapadnoštokavsko* i *istočnoštokavsko* narječje prije samih migracija u 16. i 17. stoljeću. Zapadnoštokavsko narječje je graničilo s kajkavskim

i čakavskim narječjem, dok se istočnoštokavsko narječje prostiralo od zapadne štokavštine, pa sve do područja torlačkoga narječja. Od početka pak 15. stoljeća postupno se gube razlike između tih narječja zbog novoštokavskih inovacija. Novoštokavske inovacije podrazumijevaju povlačenje naglaska unazad, prema početku same riječi, zamjena završnog glasa *-l* glasom *-o*, druga jotacija, širenje nastavka *-a* u genitivu množine, gubljenje glasa *-h* te ujednačivanje nastavaka u množinskim padežima (Lisac, 2011).

Za vrijeme osmanlijskih ratova, čakavsko i kajkavsko narječje je gubilo svoj teritorij, no to nije slučaj i sa štokavskim narječjem. Naime, štokavsko narječje je u to vrijeme doživjelo teritorijalni rast (Lisac, 2011).

Slika 3. Karta štokavskoga narječja (Lončarić, 2018).

Štokavsko narječje dijeli se u dvije skupine, a to su:

I. Nenovoštokavski dijalekti

- a) slavonski (arhaični ikavsko-ekavski)
- b) istočnobosanski (šćakavski ijekavski)

II. Novoštokavski dijalekti

- a) novoštokavski ikavski (zapadni)
- b) novoštokavski jekavski (istočnohercegovački)

(Lisac, 2003).

Rasprostranjenost štokavskih dijalekata:

Slavonski dijalekt se ne govori samo u Slavoniji već on obuhvaća širok pojas uz rijeku Savu (na istok od Stare i Nove Gradiške), gotovo skroz do granice s Vojvodinom i mali dio južno od Save, u bosanskoj Posavini (oko Orašja). Slavonski se dijalekt nalazi i u središnjoj Slavoniji, Podravini i sjevernom djelu hrvatske Baranje.

Istočnobosanski dijalekt se nadovezuje na slavonski dijalekt. Govore ga uglavnom muslimani i katolici starosjedioci na području središnje i sjeverne Bosne. Govori se i u iseljeništvu (u Kostajnici i oko Virovitice).

Zapadni ikavski dijalekt se govori sjeverno od Neretve i između obale i granice s BiH (Dalmatinska zagora) na sjever sve do granice s istočnohercegovačkim dijalektom. Govori se i na otocima: Šolta, Brač, Hvar, Korčula te u jednom dijelu središnje Slavonije.

Istočnohercegovački dijalekt izvorno potječe iz istočne Hercegovine, gdje se i danas govori. Govori se južno od Neretve (Dubrovnik, jugoistočni dio Pelješca i Mljet), sjevernoj Dalmaciji (Knin, zaleđe Šibenika i Zadra), Lici, na Kordunu i Baniji, na Žumberku te unutarnjem pojasu kontinentalne Hrvatske (Kapović, 2015).

Neke od važnijih značajki štokavskog narječja su *što* ili *šta* kao upitno-odnosna zamjenica, jotacija zubnih i usnenih suglasnika, nastavak *-ā* u G množine imenica, proširenje osnove množine jednosložnih imenica muškog roda umetkom *-ov-* ili *-ev-*, ujednačivanje nastavaka, uvođenjem novih gramatičkih morfema (DLI *ženama*), čuvanje aorista i

turcizmi, uz poneke germanizme i romanizme (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

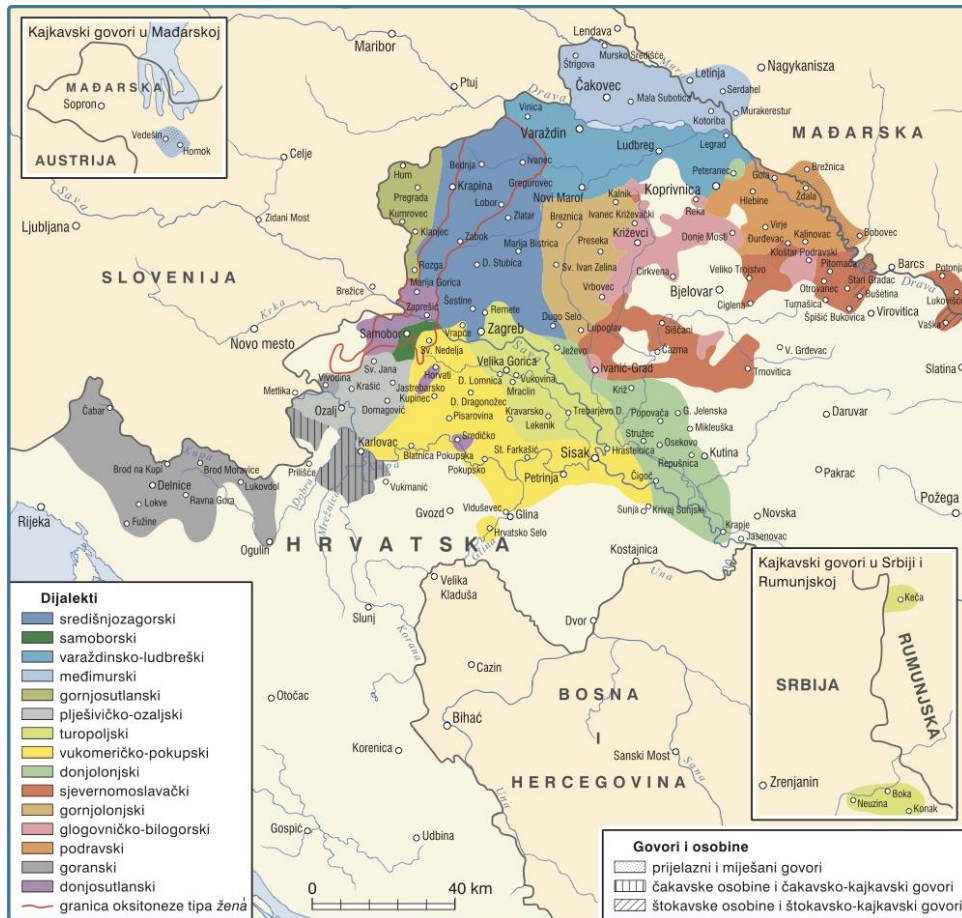
Kako tvrdi Brozović (2008: 3): „Štokavsko je narječje važno za Hrvate prvenstveno zato što je, nakon izgubljene šanse da se hrvatski standardni jezik formira u 15./16. stoljeću na čakavskoj osnovici, suvremeni hrvatski standardni jezik formiran na novoštokavskoj osnovici kao većinski sredinom 18. st. i kao općehrvatski u 30-im godinama 19. stoljeća. No štokavsko narječje predstavlja i jednu od najoriginalnijih jezičnih zajednica u Europi i u svijetu.“

Suvremena umjetnička književnost na štokavskim dijalektima nije ni upola razvijena poput čakavske ili kajkavske, no Težak smatra da ne treba zanemariti utjecaj novije štokavske dijalektne književnosti na jezični standard (Težak, 2008).

3.3. KAJKAVSKO NARJEČJE

Kajkavsko je narječje nazvano prema zamjenici *kaj*. Kajkavskim narječjem govori se u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, točnije u Zagrebačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj i Međimurskoj županiji, kao i u većem dijelu Koprivničko-križevačke županije te u pojedinim dijelovima Sisačko-moslavačke, Karlovačke i Bjelovarsko-bilogorske županije i u dijelu Gorskoga kotara. Osim u Republici Hrvatskoj, kajkavskim narječjem se govori u Mađarskoj i Slovačkoj (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Kao što je već spomenuto, prije osmanlijskih provala, kajkavsko područje je zauzimalo veći prostor nego danas. Kajkavskim narječjem govorilo se i u velikom dijelu zapadne Slavonije. No, povlačenjem pučanstva pred Osmanlijama, kajkavsko područje se znatno smanjilo (Lisac, 2011).

Slika 4. Karta kajkavskoga narječja (<http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Postoje dvije klasifikacijske podjele dijalekata kajkavskog narječja, a to su:

1. Podjela *Dalibora Brozovića* koji prepoznaje šest dijalekata prema prostornom rasporedu:

- I. zagorsko-međimurski
- II. turopoljsko-posavski
- III. križevačko-podravski
- IV. prigorski
- V. donjosutlanski
- VI. goranski

(Brozović, 1970).

2. Podjela *Mije Lončarića* koji razradom osnovne podjele prepoznaje 15 hrvatskih kajkavskih dijalekata:

- I. plješivičko-prigorski
- II. samoborski
- III. gornjosutlanski
- IV. bednjansko-zagorski
- V. varaždinsko-ludbreški
- VI. međimurski
- VII. podravski
- VIII. sjevernomoslavački
- IX. glogovničko-bilogorski
- X. gornjolonjski
- XI. donjolonjski
- XII. turopoljski
- XIII. vukomeričko-pokupski
- XIV. donjosutlanski
- XV. goranski

(Lončarić, 1996).

Rasprostranjenost kajkavskih dijalekata:

Zagorsko-međimurski dijalekt prostire se od Zagreba na sjever preko Hrvatskog zagorja i sve do Međimurja.

Turopoljsko-posavski dijalekt obuhvaća široko područje koje ide sjeverno do Zagreba, zapadno do Karlovca, južno do Petrinje, istočno do Kutine i prema Jasenovcu.

Križevačko-podravski dijalekt obuhvaća široko područje u zapadnoj Podravini, Vrbovac, od Križevaca do Zeline i južno područje Čazme.

Prigorski dijalekt prostire se jugozapadno od Zagreba (okolica Karlovca i Ozlja).

Donjosutlanski dijalekt nalazi se zapadno od Zagreba.

Goranski dijalekt je dijalekt u Gorskom kotaru i obuhvaća istočno područje: Lukovdol, Severin na Kupi (Kapović, 2015).

Osnovne značajke kajkavskoga narječja su otvorenost, zatvorenost ili diftongacija samoglasnika u mnogim govorima, stari poluglasi i jat izjednačeni su u jedinstvenome glasu, zatvorenome glasu -e (npr. *pes, denes*), nema razlike između -č i -ć, već su oba glasa zamijenjena tzv. srednjim -č, zvučni suglasnici na kraju se riječi obezvučuju (npr. *krf – krv*), dolazi i do depalatalizacije glasova -lj (npr. *prijatelj*) i -nj (npr. *vankuš*), glas -l ostaje na kraju sloga nepromijenjen, npr. *rekel, videl* (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

Što se tiče padeža, kajkavski govori čuvaju stare nastavke u sklonidbi. Ne postoji oblik za vokativ (npr. *Kaj delaš, moj prijatelj?*). Komparativ se tvori starim nastavkom -*ej* (npr. *noveji*) ili -*ši* (npr. *veksi*). Budućnost se izriče svršenim oblikom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim ili prezentom svršenih glagola (npr. *bum, bom videl*). Za kajkavce je karakteristična i upotreba deminutiva i hipokoristika (npr. *tatek, Jožek*). Leksik govora kajkavskoga narječja obilježen je velikim brojem germanizma i hungarizma, npr. *štomfa; beteg* (*Hrvatska narječja*. <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html>, pristupljeno: 08. 05. 2020).

3.3.1. MEĐIMURSKI DIJALEKT

Međimurski dijalekt je poseban kajkavski dijalekt koji je razvio nove fonološke značajke (vokalski sustav od 5 stupnjeva otvora). Prema Blažeki, međimurski dijalekt dijeli se na tri poddijalekta, a to su:

- I. donji poddijalekt
- II. srednji poddijalekt
- III. gornji poddijalekt

(Blažeka, 2008).

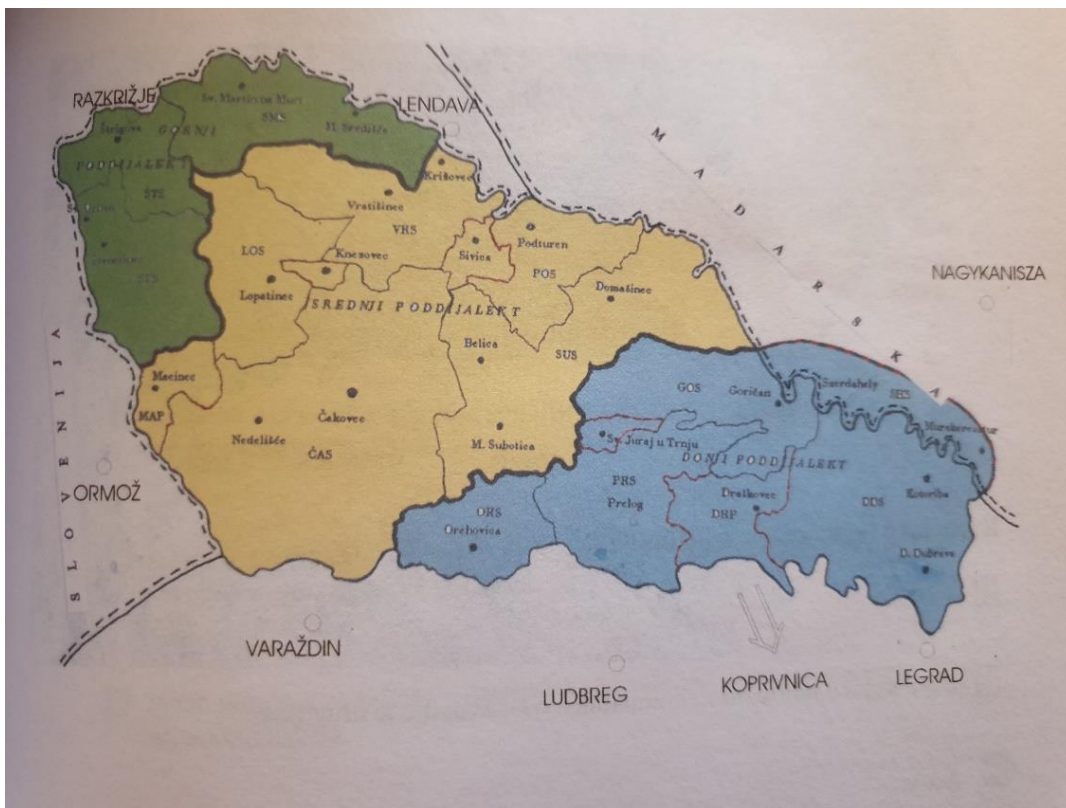
Rasprostranjenost međimurskih dijalekata:

Donji poddijalekt obuhvaća područja grada Preloga i općina Goričan, Donja Dubrava, Donji Kraljevec, Donji Vidovec, Kotoriba, Orehovica i Sveta Marija.

Srednji poddijalekt obuhvaća područja grada Čakovca i općina Podturen, Belica, Domašinec, Dekanovec, Mala Subotica, Nedelišće, Selnica, Strahoninec, Šenkovec i Vratušinec.

Gornji poddijalekt obuhvaća područja grada Mursko Središće i općina Sv. Martin na Muri, Štrigova, Gornji Mihaljevec i Sv. Juraj na Bregu.

Poddijalekti su podijeljeni na skupine i podskupine na temelju 30 fonoloških i morfoloških značajki (Blažeka, 2008).

Slika 5. Karta rasporeda poddijalekata (Blažeka, 2008).

U međimurskom dijalektu dominantan je osnovni monofonški inventar koji se sastoji od 10 naglašanih samoglasnika i 4 nenaglašanih. Jat (ě) je u većini međimurskih govora u naglašenoj poziciji izjednačen s poluglasom. Ostale značajke međimurskog dijalekta su: nepostojanje sibilizacije (npr. *dihat*), fonem -v na kraju riječi se mijenja u -f (npr. *krf*), umjesto vokativa koristi se nominativ, u instrumentalu se upotrebljava prijedlog s ili z (npr. *s pinkalom*, *z busom*), postoji jedan futur (npr. *došel bum*), u negaciji -e prelazi u -a (npr.

nam došel), postoji mnogo parova suodnosnih priloga mjesta i smjera (npr. *dimo; doma*). Leksik govora međimurskog dijalekta čine germanizmi (npr. *afinger* – vješalica), hungarizmi (npr. *pajdaš* – prijatelj), slavnizmi (npr. *klopa* – klupa) te kajkavski leksemi, primjerice: tvorbeni sufiksi na *-ek*: *Jožek* i *-ina*: *Štefina* (Blažeka, 2008).

Međimurski dijalekt, kao i većina dijalekata, ima i neke karakteristične frazeme. Neki od popularnijih su:

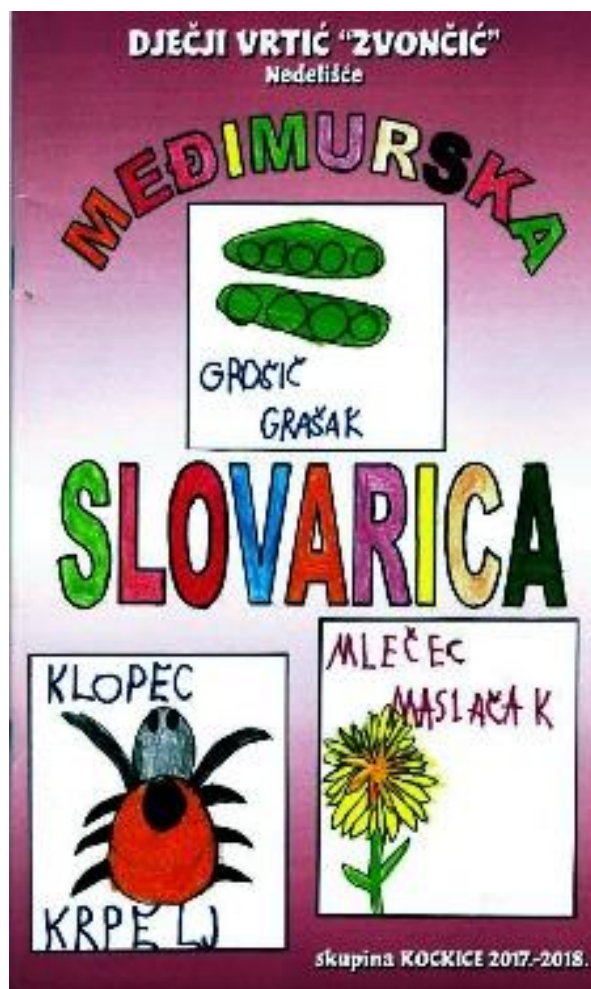
- I. “Čega se oči bojiju to roke fčeniju.” – Čega se oči boje, ruke učine – ohrabrenje prije velikog posla.
- II. “Našel se gol f koprivaj.” – Našao se u bezizlaznoj situaciji.

Osim frazema, postoji i nekoliko međimurskih rječnika. Jedna od popularnijih verzija je i mrežni *Međimurski rječnik* – <https://medjimurskirjecnik.wordpress.com/> u kojemu se nalazi velik broj međimurskih riječi. Neke od njih su: *afinger* – vješalica za odjeću, *betežen* – bolestan, *cvrtjé* – kajgana, *déte* – dijete i slično.

Osim *Međimurskog rječnika*, postoji i *Rječnik preloške skupine govora međimurskog dijalekta*. Rječnik preloške skupine obuhvaća govore grada Preloga te naselja Čehovec, Cirkovljan i Otok. Navedeni rječnik spada u najopsežnije rječnike nekog mjesnog govora hrvatskog jezika. U njemu je zabilježeno i veliko bogatstvo ekspresivne upotrebe jezika. U rječniku se nalazi mnoštvo različitih međimurskih riječi, poput: *gomb* – dugme, *kišta* – ladica, *mužikaš* – svirač, *nevernik* – ateist, *opasen* – opasan, *početerej* – četveronoške, *sanjke* – saonice, *striča* – stric, *ščrbasti* – krezub, *štrti* – četvrti, *žegetljivi* – škakljivi (Blažeka, 2018).

Postoji i nekoliko odličnih projekata temeljenih na međimurskom dijalektu. Jedan od njih je i projekt *Međimurska slovarica* koji su pokrenule odgojiteljice Sandra Slana i Sanja Kovačić (2017./2018.) iz Dječjeg vrtića *Zvončić*, Nedelišće. Cilj projekta bio je razviti ljubav prema međimurskom govoru te prenošenje tradicionalnog govora na mlađe generacije. Osim djece, u projekt su se aktivno uključili i roditelji te članovi šire obitelji. U *Međimurskoj slovarici* svako dijete se predstavilo svojim radom (slika 6). Neke od riječi koje su skupili i

uvrstili u svoj projekt: *hiža – kuća, kuruza – kukuruz, tajer – tanjur, pak – opet, koj – konj, pesek – pijesak, mela – brašno, veter – vjetar, fčera – jučer, zutra – sutra, ponedlek – ponedjeljak, črevo – trbuh, črteni – crveni* (Djeca iz DV “Zvončić” izdala “Međimursku slovaricu”. <http://nedelist.hr/djeca-iz-dv-zvonicic-izdala-medimursku-slovaricu/>, pristupljeno: 05. 08. 2020).

Slika 6. Međimurska slovarica (<http://nedelist.hr/djeca-iz-dv-zvonicic-izdala-medimursku-slovaricu/>, pristupljeno: 05. 08. 2020).

4. GOVOR I GOVORNI RAZVOJ

Starc i suradnici tvrde (2004: 26): „Govor je viša psihička aktivnost čovjeka koja mu omogućuje da pomoću znakova i simbola priopćava svoja znanja, osjećaje, potrebe i mišljenje drugim ljudima. Osnovni simboli u ljudskom govoru su riječi, a njegova najvažnija funkcija je komunikacija. Govor se razvija sustavno i predvidivim redoslijedom.“

Najpoželjniji oblik komunikacije je optimalna komunikacija koja podrazumijeva „optimum sprege primaoca i pošiljaoca, a ne pojedinačne njihove optimume“. Optimalna komunikacija podrazumijeva zajednički jezik. Što znači da pripadnici različitih jezika ne komuniciraju optimalno, no ukoliko oni u nekoj mjeri poznaju neki zajednički jezik, njihova komunikacija postaje optimalna. Upravo zbog toga je važan standardni idiom nekog jezika jer je on zajednički jezik koji povezuje govornike. U većini slučajeva je standardni idiom teži za usvojiti od organskog idioma, ali standardni idiom pruža optimalnu komunikaciju (Škarić, 1986: 10).

Govorni razvoj može se pratiti tijekom dva osnovna razdoblja:

- I. *Predverbalno razdoblje* – koje traje od rođenja do prve smislene riječi (prema nekim autorima i do prve rečenice)
- II. *Verbalno razdoblje* – od prve smislene riječi/rečenice do automatizacije govora (oko 10 godine života) i dalje se nastavlja bogaćenjem rječnika, složenijim rečenicama te kultiviranjem govora

(Starc i sur., 2004).

Razvoj govora počinje prvim plačem djeteta jer svi zvukovi koje dijete tada proizvodi su spontani i refleksni te su vezani uz djetetovo fiziološko stanje ugone ili neugode (Starc i sur., 2004).

Možemo zaključiti da je govor temelj ljudske komunikacije i značajan je za cjelokupan djetetov razvoj. Osim toga, značajan je i za razvoj djetetove ličnosti. Govor se postepeno uči, a preduvjeti za razvoj govora su dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organi,

uredan sluh, uredan intelektualni razvoj te stimulatívno okruženje (Velički i Katarinčić, 2011).

Sluh je razvijen već pri rođenju djeteta, ali se i dalje razvija. Najvažniji je napredak u slušnoj osjetljivosti tijekom prve dvije godine jer su djeca u toj dobi osjetljiva na karakteristične zvukove koji su važni za percepciju govora. Osim sluha, za govornu artikulaciju potrebna su i pluća, grlo, nos, usta, usne i jezik. U prve dvije godine artikulacija glasova je loša, tek poslije treće godine počinje napredovati (Starc i sur., 2004).

Govor se razvija kroz nekoliko aspekata:

- I. glasovni (fonološki) razvoj
- II. rječnički (semantički) razvoj
- III. razvoj gramatike
- IV. komunikacijski (pragmatički) razvoj
- V. razvoj znanja o govoru

Osim navedenih aspekata, za razvoj govora su važne i sljedeće faze:

- I. *faza kričanja* (do 2. mjeseca): dojenče se glasa krikom, plačem i nekim fiziološkim znakovima, prvo glasanje je spontano, refleksno i odraz fiziološkog stanja dojenčadi
- II. *faza gukanja* (oko 2. mjeseca): dijete počinje proizvoditi jednostavne vokalne zvukove; povezano s osjećajem ugone
- III. *faza slogovanja* (oko 6. mjeseca): dijete uspijeva spojiti nekoliko jednakih slogova koje pjevušeći ponavlja, produkcija glasova je sve više voljna, dijete oponaša zvukove iz prirode i sve je više usmjereno prema komunikaciji.

Prve riječi kod djece nastaju između 12. i 18. mjeseca, a prve rečenice potkraj 2. godine (Starc i sur., 2004).

Tablica 1. Glavne prekretnice u razvoju govora

DOB	ASPEKTI GOVORNOG RAZVOJA	
	GLASOVNI (FONOLOŠKI)	GOVORNO/RJEČNIČKI
0 – 6 mj.	prepoznavanje glasovnih nizova koji pripadaju istom glasovnom području (jeziku)	
2 mj.		počinje gukanje
6 mj.	reagirane na glasovne nizove koji pripadaju istom glasovnom području (jeziku)	jasno preferiranje zvučnih obrazaca jezika djetetove okoline; počinje slogovanje
9 mj.	gukanje i slogovanje oponašaju zvučne kombinacije iz djetetove okoline	slogovanje se širi na sve veći broj slogovnih kombinacija; u istim se situacijama pojavljuje isti obrazac slogovanja; pojavljuju se preverbalne geste
12 – 18 mj.	intonacija slogovanja – oponaša intonaciju okoline; pojednostavnjenje zvučnih kombinacija radi boljeg izgovora	pojavljuje se prva riječ (imenica); slijede opisi radnje i stanja
18 mj. do 2 g.		pojavljuju se izvedenice; nagli porast broja riječi
3 – 5 g.	znatno poboljšanje izgovora; prepoznavanje glasova u riječima, rime, prvoga glasa u riječi i glasa unutar riječi, sinteza glasova u riječ; razumijevanje veze glas-slovo	povećava se broj izvedenica; pojavljuju se metafore (konkretna usporedbe svojstva: <i>oblak – jastuk</i>)
6 – 7 g.	početak uporabe intonacije za davanje značenja poruci; razlikovanje i prepoznavanje	početak razumijevanja riječi na temelju definicije

	glasova u riječi pomoću brojenja, imenovanja, zamjene i promjene redoslijeda glasova; razumijevanje abecednog načela (šifriranje i dešifriranje)	
--	--	--

Izvor: Starc i sur. (2004: 30)

4.1. OSNOVNI GOVORNI ELEMENTI

Govor kojim se služimo u komunikaciji nije individualan čin. Lingvistička analiza govora obuhvaća nekoliko postupaka koje ljudi primjenjuju prilikom govora, a to su:

I. *leksička sredstva izražavanja* – riječi

- i. leksički i gramatički sistem – fonetika, morfologija, sintaksa

II. *neleksička sredstva izražavanja* – govorno izražavanje

- i. intonacija, ritam, intenzitet, napetost, pauza, rečenični tempo, mimika, geste, položaj tijela
- ii. tijelo općenito, posebice položaj tijela prema drugome i tjelesna napetost sugovornika
- iii. situacija, kontekst, društvena sredina
- iv. psihološki aspekti govora
- v. motivacija subjekta prilikom govora

III. *značenje, produkcija i percepcija govora*

(Guberina, 1986).

Osnovni elementi govora su glas, riječi i rečenice. Pomoću glasova nastaju riječi, a od riječi se tvore rečenice.

4.1.1. GLAS

Glas je zvuk proizveden glasovnim, fonacijskim organom grkljanom i predstavlja osnovno izražajno sredstvo. Koristi se i kao sinonim za šum, prasak, topot i slično. Osim grkljana, za proizvodnju glasa važni su i organi dišnog i probavnog sustava. Osnovne značajke glasa su jačina, visina i boja. Jači ili tiši tonovi ovise o brzini titranja glasnica, a ovisno o napetosti i duljini glasnica nastaju viši ili niži tonovi (*Glas*. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22176>, pristupljeno: 15. 05. 2020).

Kod djece se razvijaju osobine dobrog glasa poput pravilne artikulacije, zvučnosti, jačine i visine glasa i slično. Kada se govori, služi se određenim glasovima koji su prihvaćeni kao pravovaljani komunikacijski glasovi (Škarić, 1991).

	Bilabijali		Labio-dentali		Inter-dentalni		Dentalni i alveolarni		Retro-fleksni		Palatalno-alveolarni		Alveolarno-palatalni		Palatalni		Velarni		Uvularni		Faringalni		Glotalni (Laringalni)		
	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	bezv.	zv.	
Konsomanti	OKLUZIVI	p	b					t	d	tʰ	dʰ					c	ɟ	k	g	q	ʁ			ʔ	
	FRIKATIVI I SPIRANTI	ɸ	β	f	v	ɸ̪	ð	s	z	ʃ	ʒ	ʃ̺	ʒ̺	ç	ʒ	ç	ʃ	x	χ	ħ	ʕ	h	ɦ	ʕ	
	NAZALI		m		ɱ				n		ɳ						ɲ		ŋ				ɴ		
	LATERALI							l			ɭ					ɮ		ɻ							
	VIBRANTI							r	ɾ		ɽ													ʀ	
	KONTINUANTI bez trenja ili POLUKONSONANTI	ʍ	w, ɥ		u												j			(w)					

Vokali	ZATVORENI	(y u u)
	POLUZATVORENI	(ø o)
	POLUOTVORENI	(œ ɔ)
	OTVORENI	(ɔ)

Palatalni	Centralni	Velarni
i y	i u	u u
e ø		ɔ o
	ə	
ɛ œ		ʌ ɔ
æ ɛ		
a	ɑ ɒ	

Slika 6. Osnovni znakovi za tipske glasove

(<https://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/Glas.jpg>, pristupljeno: 15. 05. 2020).

Svaki jezik koristi određen manji broj glasova. Hrvatski jezik koristi pet vokala (i, e, a, o, u) i 25 suglasnika (suglasničkih fonema), od lako uočljivih varijanata još -ŋ (npr. *banka*),

-mj (npr. *informacija*), različite varijante fonema -k, npr. *kiša, kesa, kaša, kosa* (*Glas*. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22176>, pristupljeno: 15. 05. 2020).

4.1.2. RIJEČ

Riječ je teško odrediti i definirati jer se odnosi na različite pojmove:

- I. *ortografska riječ* – niz slova koja su u pismu u skladu s pravopisnim pravilima omeđena bjelinama sa strane, a bez bjeline u sredini (npr. *ù blato* dvije su ortografske riječi)
- II. *fonološka riječ* – u skladu je s pravogovornom normom, omeđena dvjema stankama i ima jedan naglasak (npr. *ù blato* jedna je fonološka riječ)
- III. *leksička riječ ili leksem* – rječnička jedinica ili element koji u rječniku ima samostalnu natuknicu (npr. *u, blato* dvije su leksičke riječi)
- IV. *morfosintaktička riječ* – različiti oblici leksema (npr. *blato – blata, blatu*)

(*Riječ*. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52863>, pristupljeno: 15. 05. 2020).

Riječ je osnovno izražajno sredstvo koje dijete koristi od trenutka kada ono progovori i zbog toga je velika pažnja posvećena upotrebi i značenju riječi, kao i bogaćenju dječjeg rječnika (Škarić, 1991).

U kontekstu ovoga rada riječ promatramo kao leksičku jedinicu.

4.1.3. REČENICA

Postoji nekoliko definicija rečenice, od tradicionalnih „Rečenica je dio iskaza koji izražava potpunu misao“ do suvremenih u kojima se promatra kao apstraktan pojam. Budući da je rečenica osnovni predmet proučavanja sintakse u njoj djeluju sintaktička pravila. U tradicionalnoj se gramatici rečenice dijele na *jednostavne rečenice* koje imaju samo osnovne dijelove (npr. *Ana voli čitati.*) i *složene rečenice* u kojima je više predikata

povezano u veću cjelinu (npr. *Ivan lijepo pjeva, a Marija čita knjigu u knjižnici*), (*Rečenica*. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52154>, pristupljeno: 15. 05. 2020).

Rečenice mogu biti ne samo jezične nego i ritmotvorne jedinice. Kao ritmotvorne jedinice određuju ih psihomotoričke i zvučne osobine. Proizlaze iz zajedničkog motoričkog tonusa svih govornih mišića. U govoru, granice između rečenica, su jasno naglašene stankama. Stanke su vrlo česte i unutar rečenica. Gledajući s fiziološkog aspekta, rečenica se usklađuje s jednim izdisajem. Jezična rečenica sastoji se od fonetske organske podloge (Škarić, 1986).

Djetetu je potrebno jedno vrijeme da od riječi stvori rečenicu, no to se postiže bogaćenjem rječnika (Škarić, 1991).

5. LEKSIK

Leksikologija je jezikoslovna disciplina koja proučava leksički sustav u pojedinom jeziku. Glavna leksička jedinica je leksem koji se odnosi na riječ u ukupnosti njezinih oblika i značenja. Skup leksema čini leksik. Točnije, leksik je ukupnost riječi nekog jezika ili narječja (*Leksikologija*. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35938>, pristupljeno: 06. 08. 2020).

Za ovaj rad je važan leksik hrvatskoga standardnog jezika koji se dijeli na:

- I. *općeuporabni ili opći leksemi* – više se koriste u jezičnoj komunikaciji i poznati su većini govornika (npr. *čovjek, nebo, knjiga*)
 - i. *aktivni leksik* – obuhvaća lekseme kojima se u određenom razdoblju služi većina govornika hrvatskoga jezika
 - ii. *pasivni leksik* – obuhvaća lekseme koju su iz različitih razloga zastarjeli; pasivnim leksemima pripadaju historizmi, arhaizmi, nekrotizmi, knjiški leksemi
- II. *leksik ograničene porabe* – poznati su manjem broju ljudi jer se radi o stručnim izrazima (npr. *fonem, izohipsa, osmoza*)

(Samardžija, 2015).

Leksik hrvatskoga jezika čine leksemi između kojih postoje brojne razlike. Hrvatskim se jezikom komuniciralo u različitim vremenima i u različitim društvenim uvjetima zbog čega je došlo i do raslojavanja leksika. S tim u vezi razlikuje se vremensko, prostorno i funkcionalno raslojavanje leksika. U kontekstu ovog rada je važno *prostorno raslojavanje leksika*. Prema pripadnosti leksema pojedinom geografskom (većem ili manjem) području razlikuju se:

- I. *lokalizmi* – specifični izrazi karakteristični za određeni prostor
- II. *regionalizmi* – specifični izrazi karakteristični za regije; variraju fonološki, morfološki i izrazno od regije do regije

III. *dijalektizmi* – specifični izrazi karakteristični za određena narječja; dijele se na štokavizme, čakavizme i kajkavizme (Samardžija, 1995).

5.1. USVAJANJE LEKSIKA KOD DJECE MLAĐE ŠKOLSKE DOBI

Dječji leksički razvoj je zahtjevan proces povezivanja riječi unutar kategorija i međusobno povezivanje različitih kategorija. Usvajanje i pohranjivanje riječi neograničen je proces, no i taj proces s vremenom slabi zbog djetetove kronološke dobi i ovladanosti jezikom. Za dijete je vrlo važno shvaćanje da se veći broj predmeta može imenovati jednom imenicom (npr. *kruška, jabuka, šljiva – voće*). Tijekom izgradnje leksika djeca stvaraju osnovnu razinu kategorije koja povezuje sve hiponime, npr. *zelena, žuta, plava* su hiponimi nadređene razine – *boja* (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Postoji nekoliko teorija kako djeca usvajaju značenja riječi. Jedna od važnijih je teorija koju tumače Champan i McLaughlin koji smatraju da djeca usvajaju riječi tzv. brzim povezivanjem. Oni smatraju da djeca relativno brzo stječu informacije o riječi i pohranjuju ih u trajno pamćenje (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Županović Filipin tvrdi (2015: 293): „Prema unitarističkoj hipotezi (Wei 2006: 2; Crystal 1997: 363), u početku djeca ne usvajaju više leksema za isti pojam ili predmet (primjerice, i *loptu* i *balun*).“ Djeca najprije usvajaju leksem (zavičajni – *balun*) koji čuju od roditelja ili bliske sredine, a kasnije usvajaju i drugi leksem (standardni – *lopta*) koji čuju u vrtiću ili školi.

Tijekom prve godine djetetova života priprema se glasovna baza govora i razumijevanja te se pojavljuju prve smislene riječi. Nakon što dijete usvoji prvu riječ slijedi razdoblje sporog usvajanja novih riječi koje traje do 18. mjeseca. Nakon sporog usvajanja novih riječi dijete dolazi u razdoblje koje se u literaturi naziva eksplozija imenovanja i djetetov vokabular se sastoji od 100 riječi. Slijedi faza telegrafskog govora u kojoj dijete počinje

koristiti kompleksnije izraze, dolazi do shvaćanja sintakse, koristi imenice i glagole, ali bez prijedloga i veznika i nije prisutno slaganje u rodu, broju i padežu. Kada dijete napuni tri godine, njegov vokabular doseže do preko 1000 riječi (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Slijedi tablični prikaz razvoja djetetova rječnika od 12. mjeseca pa sve do 22. mjeseca života.

Tablica 2. Razvoj djetetova rječnika

DOB	BROJ RIJEČI
12 mj.	9
14 mj.	25
16 mj.	57
18 mj.	114
20 mj.	212
22 mj.	345

Izvor: Aladrović Slovaček, 2012.

Od druge do treće godine života dijete razumije razlike u značenju riječi, imenuje riječ za gotove sve stvari i pojmove koje se nalaze u njegovoj neposrednoj blizini te traži predmete koje može imenovati. U drugoj godini života djetetov govor se sastoji pretežno od imenica i glagola koje stvara samo (npr. *bi-bi*) i onih koje je usvojilo od odraslih (npr. *tata*). Kao što smo već spomenuli, u drugoj polovici druge godine dijete počinje povezivati riječi i stvarati prve rečenice (npr. *Gdje mama?*). U tome razdoblju, dijete razumije više riječi nego ih može izgovoriti (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Od treće do četvrte godine dijete se služi rečenicama koje imaju i po četiri ili više riječi, a od pete do šeste godine života dijete koristi sve vrste rečenica (jednostavne i složene), govor je gramatički točan, a gramatička struktura uključuje i padeže, množinu, glagolska vremena i slično (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Kod djece se razlikuje *pasivan* i *aktivan fond riječi*. U *pasivan fond riječi* ubrajaju se sve riječi koje dijete razumije, ali ih ne koristi u govoru, dok se u *aktivan fond riječi* ubrajaju sve riječi koje dijete koristi u vlastitom govoru te ih u potpunosti razumije. Mentalni razvoj djeteta može se procijeniti prema količini aktivnog fonda riječi (Vrsaljko i Paleka, 2018).

6. VERTIKALNA DVOJEZIČNOST

Dvojezičnost može biti *vertikalna* (okomita) ili *horizontalna* (vodoravna). *Vertikalna dvojezičnost* podrazumijeva poznavanje organskih idioma (J1) i hrvatskoga standardnog jezika (J2), dok *horizontalna dvojezičnost* predstavlja odnos različitih stranih jezika, npr. *hrvatski jezik (J1) kao prvi i engleski jezik (J2) kao drugi jezik* (Pavličević-Franić, 2006).

Za ovaj rad je značajna vertikalna dvojezičnost koja se javlja unutar istog materinskog jezika. Dijete, prije polaska u školu, govori svoj kućni idiom (J1). Taj jezik je djetetov prvi jezik i to je jezik kojim govori njegova obitelj i sredina. Polaskom u školu, dijete, počinje učiti standardni jezik. Taj jezik je djetetu nov i to mu je zapravo drugi jezik. Pavličević-Franić taj proces naziva *vertikalna dvojezičnost* jer se ostvaruje okomiti prijenos jezičnih jedinica. U tom procesu se stvara tzv. međujezično polje u kojem međusobno djeluju dva ili više jezičnih sustava. Međujezično polje omogućava uočavanje jezičnih pogrešaka i prevladavanje istih te učenje novih jezika, razvoj lingvističkoga mišljenja i uravnoteženu dvojezičnost (Pavličević-Franić, 2006).

Prilikom učenja novog jezika, tj. standardnog jezika, dijete ne uči sam pojam, nego izraz i njegovu uporabu. Dijete je upoznato s pojmom od prije, stoga ono uči samo novi izraz, tj. novu riječ za već poznati pojam. U tom slučaju djetetu je jednako teško usvojiti novu riječ na materinskom jeziku, kao i na stranom jeziku, npr. *dijete za kuću govori hiža, stoga mu je pojam kuća novi izraz isto kao što bi mu i pojam house bio novi izraz* (Pavličević-Franić, 2006).

Kod usvajanja i učenja novog jezika moguće su i određene poteškoće koje mogu biti razvojne ili društvene. Razvojne poteškoće podrazumijevaju dob govornika, dok društvene poteškoće podrazumijevaju nepoticažno govorno okruženje. Također, kako bi te poteškoće bile što manje, djetetu je potrebno neprestano dopunjavanje. Upravo zbog toga u komunikaciji treba razmatrati međusoban utjecaj hrvatskoga standardnoga jezika i organskih idioma jer njihov odnos izrazito utječe na dječje jezične kompetencije (Pavličević-Franić, 2006).

Kod vertikalne dvojezičnosti javljaju se i određene pogreške do kojih dolazi radi preklapanja sustava jezika. Pogreška je s jedne strane i dobar znak jer upućuje na to dijete razmišlja jer je naučeno pravilo primijenilo na druge dijelove sustava. Najčešće pogreške kod djece su leksičke (npr. *iškarala sam papir*), gramatičke (npr. *vidim samo jednoga auta*), fonološke i nešto manje ortografske (Pavličević-Franić, 2006).

Pavličević-Franić tvrdi kako situacija u hrvatskoj praksi nije idealna. Nakon velikoga broja sati nastave hrvatskoga jezika, učenici bi trebali odlično poznavati materinski jezik. No, kod učenika se javlja *nenormativna višejezičnost* (nepotpun, nepravilan i nedovoljan razvoj djetetovih jezičnih idioma) ili *polujezičnost* u kojoj ni jedan idiom nije u potpunosti usvojen (Pavličević-Franić, 2006).

7. HRVATSKI JEZIK KAO NASTAVNI PREDMET

Hrvatski jezik kao nastavni predmet učenike prati kroz cijelo školovanje, od prvog razreda osnovne škole te sve do završetka srednje škole. On je temeljni predmet koji služi za usvajanje, ne samo hrvatskog jezika, već i svih ostalih nastavnih predmeta jer učenici usvajaju sve nastavne predmete pomoću jezika. 2006. godine donesen je *Nastavni plan i program* u kojemu su opisani ciljevi i zadaće za sve nastavne predmete. Prema HNOS-u (2006: 25): „Temeljni je cilj nastave hrvatskoga jezika osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje.“ *Hrvatski jezik* obuhvaća četiri predmetne sastavnice, a to su: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijska kultura (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006).

2019. godine donesena je odluka o kurikulumu za nastavni predmet *Hrvatski jezik*. „Kurikulumom se potiče usvajanje znanja o jeziku kao sustavu, razvijanje jezičnih djelatnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja te njihova ovladavanja koje se ostvaruju primanjem, proizvodnjom i međudjelovanjem različitim oblicima i vrstama teksta.“ Donošenjem kurikulumu, više nisu bitni ciljevi i zadaće, već ishodi koje učenik treba savladati. Primjer ishoda vidljiv je na slici 7 (Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik, 2019).

A. Hrvatski jezik i komunikacija		
odgojno-obrazovni ishodi	razrada ishoda	odgojno-obrazovni ishodi na razini usvojenosti »dobar« na kraju razreda
<p>OŠ IJ A.1.1. Učenik razgovara i govori u skladu s jezičnim razvojem izražavajući svoje potrebe, misli i osjećaje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – razgovara u skladu sa svojim interesima i potrebama poštujući interese i potrebe drugih – postavlja jednostavna pitanja – odgovara cjelovitom rečenicom – upotrebljava riječi: molim, hvala, oprost, izvoli – govori više cjelovitih rečenica tematski povezanih u cjelinu – izgovora glasove i naglašava riječi u skladu s jezičnim razvojem – točno intonira rečenicu s obzirom na pripadajuću svrhu i poredak riječi u rečenici u skladu s jezičnim razvojem i dobi – poštuje pravila uljudnoga ophođenja tijekom razgovora 	<ul style="list-style-type: none"> – započinje razgovor, postavlja pitanja i odgovara na pitanja kratkim rečenicama; samostalno se uključuje u jezičnu aktivnost govorenja te sadržajem govorenja obuhvaća zadane teme

Slika 8. Primjer ishoda (Hrvatski jezik 1. razred – Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik, 2019).

Predmet *Hrvatski jezik* organiziran je u tri međusobna povezana predmetna područja:

I. *hrvatski jezik i komunikacija* obuhvaća:

- jezične, uporabne, strategijske i društvenojezične kompetencije
- vještine komunikacije i suradnje s drugima u različitim kontekstima, medijima i komunikacijskim situacijama
- stjecanje komunikacijskih strategija radi razumijevanja i stvaranja teksta na temelju prije stečenoga znanja i učenja
- sposobnosti pomnoga čitanja obavijesnih i književnih tekstova, sposobnosti analize i interpretacije teksta te razumijevanja konteksta i značenjskih slojeva
- kompetencije stvaranja tekstova različitih vrsta i funkcionalnih stilova
- svijesti o sebi kao osobi koja izgrađuje, poštuje i izražava vlastiti (jezični) identitet te poštuje identitet drugih u okviru jezične i kulturno-jezične govorne zajednice

II. *književnost i stvaralaštvo* obuhvaća:

- razumijevanje stvaralačke i umjetničke uloge jezika i njegova kulturnoga značenja
- razumijevanje, interpretaciju i vrednovanje književnoga teksta radi osobnoga razvoja, stjecanja i razvijanja znanja i stavova te vlastitoga stvaralaštva
- stjecanje književnoteorijskih i književnopovijesnih znanja te uvida u reprezentativne tekstove hrvatske i svjetske književnosti radi razvoja stvaralačkoga i kritičkog mišljenja o književnome tekstu te proširivanja vlastitoga iskustva čitanja
- povezivanje jezičnih djelatnosti, aktivne uporabe rječnika i stečenoga znanja radi dubokoga i asocijativnog razumijevanja teksta
- potrebu za čitanjem književnih tekstova i pozitivan stav prema čitanju iz potrebe i užitka
- osobni i nacionalni identitet te razumijevanje općekulturnoga nasljeđa
- razvoj kreativne verbalne i neverbalne komunikacije

- stvaralačko izražavanje potaknuto različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta

III. *kultura i mediji* obuhvaća:

- kritički odnos prema medijskim porukama, razumijevanje utjecaja medija i njihovih poruka na društvo i pojedinca; stvaranje medijskih poruka i njihovo odgovorno odašiljanje
- razumijevanje kulture s gledišta svakodnevnoga života, s društvenoga gledišta, kulture u odnosu na popularnu kulturu i kulture u odnosu prema književnosti i ostalim umjetnostima te utjecaj kulture na oblikovanje vlastitoga kulturnog identiteta
- poticanje svjesnosti o jedinstvenosti i vrijednosti različitih mišljenja, stavova i ideja, društava i kultura radi uspješne komunikacije te razumijevanja drugih i drukčijih.

(Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik, 2019).

Osim ishoda i predmetnih područja, važna je i satnica. Učenici od prvog do četvrtog razreda osnovnih škola slušaju *Hrvatski jezik* kao nastavni predmet 5 sati tjedno što je ukupno 175 sati godišnje (Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik, 2019).

7.1. ULOGA DIJALEKTA U ŠKOLAMA

Za lakše razumijevanje teme, važni su termini: *mjesni govor*¹, *zavičajni govor*², *dijalekt*³ i *narječje*⁴. U radu se koriste sva četiri termina kad se referira na jezičnu realizaciju na organskom idiomu. Rabe se izrazi uporaba zavičajnoga govora/dijalekta/narječja kako je to uobičajeno i u literaturi.

Vertikalna dvojezičnost je pojava koja je česta kod djece mlađe školske dobi. Smatra se da je učenik dvojezičan kada govori prvim jezikom (kućni idiom, tj. obiteljski jezik kod kuće), a u školi počinje učiti standardni jezik (Županović Filipin, 2015).

Slobodna uporaba dijalekta pridonosi razvoju intelektualnih i jezičnokomunikacijskih sposobnosti koje će rezultirati boljom ovladanošću hrvatskim standardnim jezikom, ali i drugim jezicima. U ranom školskom razdoblju djeca ubrzano usvajaju rječnik dijalekta i standardnoga jezika. Te riječi doživljavaju kao dio jednog jezika te ih ne prevode iz jednoga „jezika“ u drugi. Kada određeni predmet nauče imenovati riječju zavičajnog govora, ta je riječ primarna oznaka koju oni pohranjuju u svoje pamćenje i koriste je kada ponovno trebaju imenovati taj isti pojam; pritom nije važno koriste li se u tome trenutku zavičajnim govorom ili standardnim jezikom. Tijekom procesa usvajanja novih riječi, djeca mlađe školske dobi počinju mijenjati svoj govor. Počinju sve manje upotrebljavati zavičajni, a sve više standardni govor (Puljak, 2011).

Prema Kapoviću (2006: 6) dijalekte treba uvesti u razrede jer upotreba dijalekta ne ometa, već olakšava usvajanje standarda. U školi, dijalekt služi kao pomoćno sredstvo kod usvajanja standarda jer djeca usvajaju standard uspoređivanjem njegovih struktura sa strukturama dijalekta.

¹ Mjesni govor je govor kojim se govori u jednom mjestu (Sajko, Zrinjan i Glušac, 2019).

² Zavičajni govor je govor nekog kraja. Može obuhvaćati nekoliko sela i gradova te ima obilježja dijalekta (u radu međimurskog) i narječja (u radu kajkavskog) kojem pripada (Sajko, Zrinjan i Glušac, 2019).

³ Više zavičajnih govora čine dijalekt (u radu međimurski), (Sajko, Zrinjan i Glušac, 2019).

⁴ Više dijalekata čini narječje (Sajko, Zrinjan i Glušac, 2019).

Polazak u školu je važan za djetetovu dvojezičnost. Naime, tamo se ono po prvi put susreće s nekim novim zadacima poput čitanja i pisanja. Novi zadaci donose i nove komunikacijske probleme i utječu na svladavanje jezika. Mnogi pojedinci mogu biti neuspješni u početnoj fazi čitanja, čemu je uzrok nedovoljno poznavanje jezika, tj. rječnika standardnoga idioma. Ako su učenici dovoljno motivirani, oni će se potruditi usvojiti nove i nepoznate lekseme. Čitajući, učenici svladavaju leksik standardnoga jezičnog idioma. Također, pisanje može predstavljati učenicima problem. Oni biraju lekseme koji su njima poznati, a da nisu ni svjesni da određeni leksemi ne pripadaju standardnome idiomu (Puljak, 2011).

Mnoge pogreške u njihovim pisanim radovima otkrivaju zapravo njihovo nepoznavanje rječnika standardnog jezika, no zapravo ih ne bi trebalo promatrati kao pogreške.

Interpretacija djela je značajna u poučavanju narječja. Učitelj treba učenike motivirati, a to može učiniti stalnim praćenjem interesa učenika, individualiziranim pristupom, različitim pristupom svakom pojedinom tekstu, korištenjem zvučnih snimki (ukoliko nije siguran u svoju interpretaciju) te poticanjem jezičnog izražavanja na vlastitom govornom idiomu. Neki od primjera za čitanje i stvaralačko izražavanje na kajkavskom narječju su:

- prvi razred: Pajo Kanižaj – *Dravska ribica*
- drugi razred: Ljubica Duić-Jovanović – *Črno pero*
- treći razred: Dragutin Domjanić – *Tičica i ja*
- četvrti razred: Florijan Andrašec – *Tam pri našoj staroj Muri*

(Turza-Bogdan, 2013).

Kod poučavanja narječja, izuzetno je važna unutarpredmetna korelacija kroz koju učenici uče o zavičajnoj književnosti, zavičajnim piscima, ali i zavičajnom govoru. Osim unutarpredmetne korelacije, važne su i izvannastavne aktivnosti koje uključuju različite zavičajne običaje (npr. *folklor*). Uloga škole i učitelja je značajna u dječjem stvaralaštvu, standardnom i zavičajnom. Učitelj je osoba koja motivira, otkriva, potiče i usmjerava učenike u ostvarivanju potencijala (Turza-Bogdan, 2013).

Zavičajni je govor djeci mnogo bliži emocionalno, ali i razvojno od standarda, stoga možemo zaključiti da znanje materinskoga jezika pridonosi usvajanju jezičnoga standarda. Učenicima treba olakšati jezičnu komunikaciju te im dopustiti da se pri pretvaranju misli u jezik služe svim jezičnim sredstvima koja poznaju. Uz učenje standardnoga idioma u školi se mora učiti i zavičajni govor jer su učenici tada u prirodnom okruženju. Osvještivanjem razlika između zavičajnoga i standardnoga jezičnoga izričaja ubrzava se jezični razvoj i smanjuju se pogreške u dječjem govornom i pisanom izražavanju (Puljak, 2011).

Kako tvrdi Puškar (2015: 28): „Uplaši li se nastavnik djetetove dijalektalnosti i krene omalovažavati njegov idiom u najmanjoj dobi, postoji mogućnost da će se prekinuti emocionalna vezanost za materinski govor i stvoriti averzija, kako prema tome idiomu, tako i prema standardu, koji će se pak smatrati nedostižnim ili čak neprihvatljivim.“

U početnim razrednima osnovne škole izrazito je važno usmjeriti pažnju na vertikalnu dvojezičnost, a ne samo na svladavanje pravila standardnoga jezika. Upravo zbog toga je veoma važan odabir odgovarajućih aktivnosti. Poželjno je uključiti što više različitih i zabavnih aktivnosti u kojima učenici upotrebljavaju zavičajni govor. Također, značajno je i razvijanje ljubavi prema zavičajnom govoru kod djece.

8. ISTRAŽIVANJE

Ovo istraživanje pokazat će u kolikoj mjeri djeca čiji je materinski idiom kajkavski govor upotrebljavaju standardnojezične lekseme/riječi.

8.1. CILJ

Cilj ovoga istraživanja je:

- I. utvrditi poznavanje kajkavskih riječi kod učenika koji upotrebljavaju međimurski dijalekt
- II. usporediti korištenje zavičajnoga govora učenika drugog i četvrtog razreda OŠ
- III. ispitati razliku korištenja zavičajnoga govora između učenika gradske i seoske osnovne škole
- IV. utvrditi utjecaj zavičajnoga govora na usmeno i pismeno izražavanje učenika

8.2. HIPOTEZE

Prije provođenja istraživanja, važno je odrediti hipoteze istraživanja. Hipoteze ovog istraživanja su:

Učenici razumiju i svakodnevno koriste više od 50% (zadanih) kajkavskih riječi.

Učenici drugih razreda koriste više kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji od učenika četvrtih razreda.

Učenici seoskih osnovnih škola govore češće narječjem od učenika gradskih osnovnih škola.

Učenici osnovnih škola kajkavskoga područja lakše se izražavaju narječjem te češće koriste narječje kod usmenog izražavanja, a manje u pisanju/čitanju.

Učenici se lakše stvaralački izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku.

8.3. METODE I POSTUPCI

U istraživanju je sudjelovalo 158 učenika (79 učenika drugih razreda i 79 učenika četvrtih razreda) i provedeno je u četiri osnovne škole:

- I. OŠ Prelog – 35 učenika drugih razreda i 39 učenika četvrtih razreda
- II. OŠ Hodošan – 15 učenika drugog razreda i 21 učenika četvrtog razreda
- III. OŠ Domašinec – 12 učenika drugog razreda i 19 učenika četvrtog razreda
- IV. II. OŠ Čakovec – 17 učenika drugog razreda

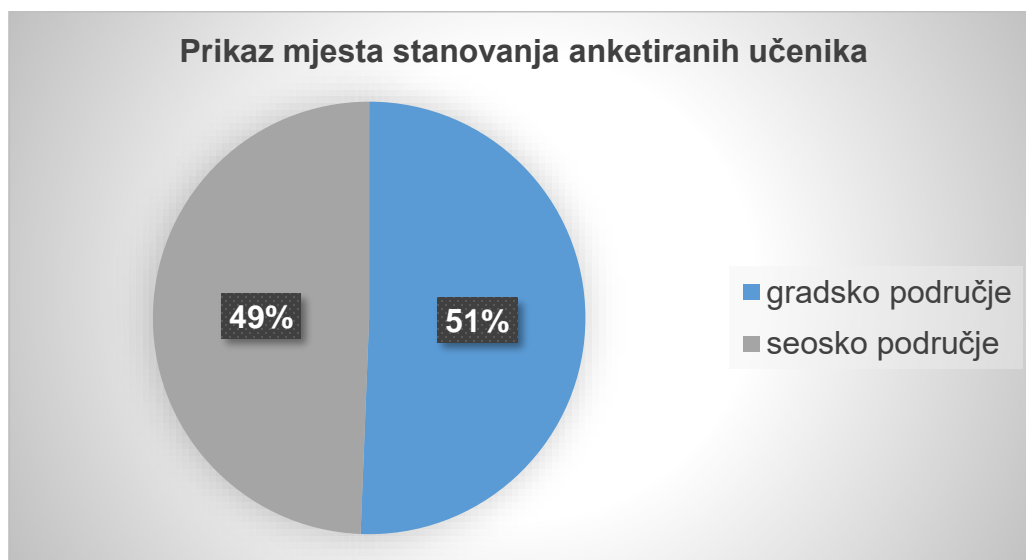
Tablica 3. Broj ispitanika u istraživanju

RAZRED	DJEČACI	DJEVOJČICE
2.	42	37
4.	36	43
UKUPNO:	158	

Izvor: Vlastito istraživanje

OŠ Prelog i II. OŠ Čakovec su škole koje se nalaze u gradskom području, dok se OŠ Hodošan i OŠ Domašinec nalaze na seoskom području.

Grafikon 1. Prikaz mjesta stanovanja anketiranih učenika

Izvor: Vlastito istraživanje

Materijal koji je korišten za provedbu istraživanja je anketni upitnik (priložen na kraju rada). Anketni upitnik se sastoji od 7 različitih pitanja. Prva tri pitanja odnose se na opće informacije učenika. Četvrto pitanje služi za utvrđivanje prepoznavanja i upotrebe kajkavskih riječi. Peto pitanje je vezano uz upotrebu narječja i standardnoga jezika na nastavi. Posljednja dva pitanja su vezana uz pisanje. Učenicima su dani zadaci u kojima su se oni samostalno stvaralački izražavali.

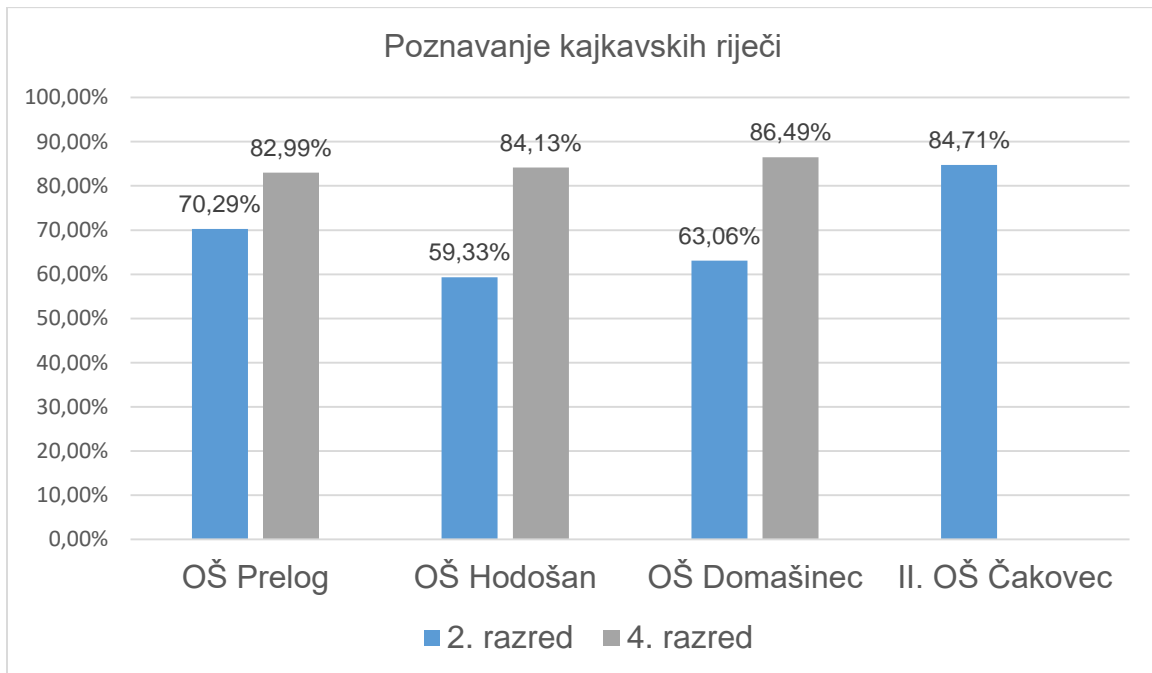
8.4. REZULTATI

U prva tri zadatka, učenici su trebali napisati neke svoje osnovne informacije (spol, razred i gdje stanuju – u gradu ili na selu). Prema dobivenim podacima, možemo zaključiti da je anketirano 158 učenika, od kojih je 79 učenika drugih razreda i 79 učenika četvrtih razreda (78 dječaka i 80 djevojčica). 80 učenika dolazi iz gradova, dok ostalih 78 dolazi sa sela. Tablica i grafikon su prikazani iznad (tablica 3 i grafikon 1).

Cilj sljedećeg zadatka je bio utvrditi stupanj poznavanja kajkavskih riječi, kao i učestalost upotrebe. U zadatku je zadano 30 različitih kajkavskih riječi koje su učenicima dosta bliske, poput *šos (suknja)*, *kiklja (haljina)*, *japa (tata)*, *vučiti se (učiti se)* i slično. Učenici su trebali na praznu crtu napisati standardnu riječ za pojedine pojmove. Osim toga, trebali su zaokružiti DA ukoliko upotrebljavaju zadane kajkavske riječi. Primjer zadatka priložen je u anketnom upitniku na kraju rada.

Pretpostavka je bila da učenici razumiju i svakodnevno koriste više od 50% (zadanih) kajkavskih riječi. Istraživanjem je utvrđeno da učenici razumiju 75,86% zadanih kajkavskih riječi, dok koriste svega 66,13%. Smatram da je pretpostavka ovim rezultatima i potvrđena. Sljedeći grafikoni (grafikon 2 i 3) prikazuju rezultate poznavanja i upotrebe kajkavskih riječi.

Grafikon 2. Poznavanje kajkavskih riječi

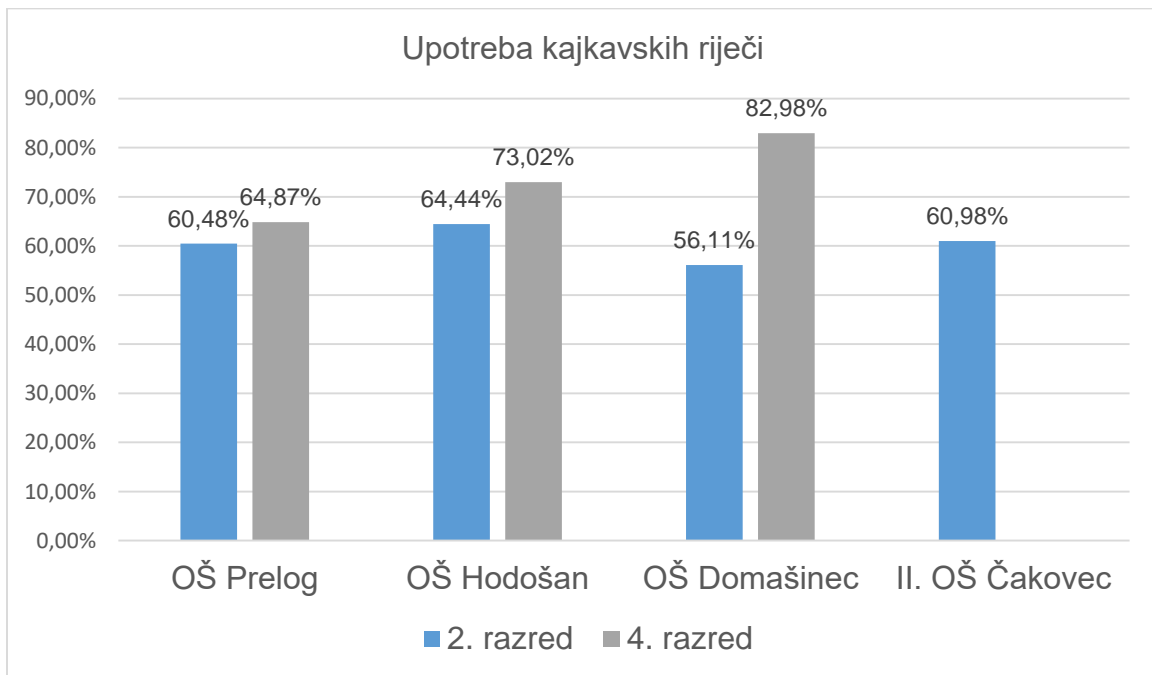
Izvor: Vlastito istraživanje

Učenici četvrtih razreda znaju i razumiju 84,54% zadanih kajkavskih riječi, dok učenici drugih razreda znaju i razumiju 69,35% zadanih kajkavskih riječi. Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da učenici četvrtih razreda bolje razumiju kajkavske riječi od učenika drugih razreda. Na dobivene rezultate vjerojatno su utjecale i različite aktivnosti na zavičajnome govoru, jer učenici četvrtoga razreda čitaju i pišu više na zavičajnome govoru od učenika drugih razreda.

Od 30 zadanih riječi, učenici su najviše problema imali sa riječima *šos* (suknja), *japica* (djed ili pradjed), *zadruga* (trgovina) i *škrlak* (šešir). Riječ *šos* je učenicima poznata, ali nisu znali standardni hrvatski naziv za tu riječ jer oni svakodnevno upotrebljavaju kajkavsku riječ i zaključili su da je to standardni naziv. Riječ *japica* je zastarjela pa ju učenici vjerojatno ne upotrebljavaju toliko često. Zadana je bila i riječ *japa*, većina učenika je znala da je to naziv za tatu i onda su povezali te dvije riječi te za *japicu* pisali mama ili mamica. Riječ *zadruga* (trgovina) je najviše problema predstavljala učenicima četvrtih razreda zbog pročitanih romana u kojima je ta riječ predstavlja društvo, skupinu ljudi. Riječ

škrlak je zastarjeli naziv za šešir. Upravo zbog toga učenici mlađe dobi vjerojatno ne koriste više taj naziv. Također, nekoliko učenika je za riječ *penezi* (novci) napisala kune. Većinom su to pisali učenici drugih razreda koji su povezali naučeno gradivo. Riječi poput *zakaj* (zašto), *kaj* (što), *ve* (sada), *lepo* (lijepo), *jo* (ja) i *fala* (hvala) nisu predstavljale učenicima problem. Većina učenika je znala standardne nazive za navedene pojmove.

Grafikon 3. Upotreba kajkavskih riječi

Izvor: Vlastito istraživanje

Učenici četvrtih razreda svakodnevno upotrebljavaju 73,62% zadanih kajkavskih riječi, dok učenici drugih razreda upotrebljavaju 60,50% zadanih kajkavskih riječi. Možemo zaključiti da učenici četvrtih razreda svakodnevno upotrebljavaju više zadanih riječi od učenika drugih razreda. Ovime možemo i demantirati drugu hipotezu: „učenici drugih razreda koriste više kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji od učenika četvrtih razreda“ jer smo došli do spoznaje da zapravo učenici četvrtih razreda upotrebljavaju više kajkavskih riječi od učenika drugih razreda.

Učenici najviše upotrebljavaju one riječi koje su njima bliske i koje razumiju. Riječi poput *škrlak* (šešir), *japica* (djed ili pradjed), *dvor* (dvorište – upotrebljavaju drugi kajkavski naziv *grunt*), *vanjkuš* (jastuk) i *ftič* (ptica) ne koriste previše u usmenoj ili pismenoj komunikaciji, dok riječi poput *kaj* (što), *jo* (ja), *šos* (suknja), *vura* (sat), *vučiti se* (učiti se), *lasi* (kosa) i *zakaj* (zašto) koriste svakodnevno.

Cilj sljedećeg zadatka bio je utvrditi učestalost upotrebe kajkavskoga narječja na nastavi. Učenici su u tablicu upisivali vrijednosti koje se odnose na njihovu upotrebu narječja (primjer zadatka priložen je na kraju rada). U sljedećim tablicama (tablice 4, 5, 6 i 7) prikazani su najčešći odgovori učenika.

Tablica 4. Najčešći odgovori učenika OŠ Prelog

TVRDNJA	OŠ PRELOG	
	2. razred	4. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (40%)	uvijek (38,36%)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	nikada (62,86%)	nikada (33,33%)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	nikada (77,14%)	nikada (66,66%)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	nikada (68,57%)	nikada (38,46%)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	nikada (82,86%)	nikada (58,97%)

Izvor: Vlastito istraživanje

Prema prikazanim podacima možemo zaključiti da 40% učenika drugih razreda komunicira s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku. Ostali učenici su podijeljeni, 28,57% učenika vrlo često komunicira na standardnom jeziku, dok 17,14% ne komunicira uopće na standardnom jeziku. 62,86% učenika ne govori na kajkavskome narječju na nastavi, dok 11,43% uvijek govori na narječju. 77,14% učenika ne piše na kajkavskome narječju, a 68,57% učenika se ni stvaralački ne izražava na narječju. 8,57% učenika se

relativno često stvaralački izražava kajkavskim narječjem. 82,86% učenika uopće ne čita na kajkavskome narječju, dok 11,43% učenika čita ponekad.

38,36% učenika četvrtih razreda uvijek komunicira s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku, dok 20% učenika relativno često komunicira na standardnom jeziku. 33,33% učenika na nastavi ne govori na kajkavskome narječju, dok 28,21% relativno često govori i na narječju. Što se tiče pisanja i stvaralačkog izražavanja, 66,66% učenika ne piše na nastavi na kajkavskome narječju, a 38,46% učenika se ni stvaralački ne izražava narječjem. 58,97% učenika ne čita na nastavi na kajkavskome narječju, dok 17,95% njih čita ponekad.

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da se učenici OŠ Prelog većinom usmeno izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku. Ima onih koji i dalje često komuniciraju i na kajkavskome narječju. Također, učenici se pretežno pismeno izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku. Ponekad čitaju tekstove na kajkavskom narječju, ali većinom uvijek čitaju na standardnom jeziku.

Tablica 5. Najčešći odgovori učenika OŠ Hodošan

TVRDNJA	OŠ HODOŠAN	
	2. razred	4. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (86,87%)	uvijek (61,90%)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	nikada; ponekad (40%)	gotovo nikada (38,09%)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	nikada (80%)	ponekad (42,86%)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	nikada (60%)	ponekad (33,33%)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	nikada (86,67%)	ponekad (38,10%)

Izvor: Vlastito istraživanje

Većina učenika drugog razreda uvijek komunicira s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku (86,87%), dok 6,66% komunicira vrlo često. 40% učenika ne govori na nastavi na kajkavskome narječju, dok 40% učenika ponekad govori na narječju. 80% učenika ne piše na narječju, a 60% se ne izražava stvaralački na narječju. 13,33% učenika relativno često piše i stvaralački se izražava na narječju. 86,67% učenika ne čita na kajkavskome narječju, dok 6,66% učenika vrlo često čita upravo na narječju.

61,90% učenika četvrtog razreda uvijek komunicira s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku, dok 14,29% komunicira relativno često. 38,09% učenika gotovo nikada ne govori na nastavi na kajkavskome narječju, ali 23,81% učenika relativno često govori i na narječju. 42,86% učenika ponekad piše na nastavi na kajkavskome narječju, dok 33,33% uopće ne piše na narječju. 33,33% učenika se ponekad stvaralački izražava na kajkavskome narječju, a 19,05% učenika vrlo često. 38,10% učenika ponekad i čita na kajkavskome narječju, ali 33,33% njih ne čita uopće na narječju.

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da učenici OŠ Hodošan komuniciraju s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku, ali i govore na kajkavskome narječju (više od učenika OŠ Prelog). Učenici pišu i stvaralački se izražavaju na standardnom jeziku, no ponekad i na kajkavskome narječju. Ponekad čitaju i razne tekstove na kajkavskome narječju. Možemo zaključiti da učenici OŠ Hodošan pišu i više se stvaralački izražavaju na kajkavskome narječju od učenika OŠ Prelog.

Tablica 6. Najčešći odgovori učenika OŠ Domašinec

TVRDNJA	OŠ DOMAŠINEC	
	2. razred	4. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (66,67%)	uvijek (42,11%)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	nikada; gotovo nikada (25%)	relativno često (68,42%)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	nikada (66,67%)	relativno često (57,89%)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	nikada (83,33%)	relativno često (52,63%)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	nikada (66,67%)	relativno često (68,42%)

Izvor: Vlastito istraživanje

Učenici drugog razreda (njih 66,67%) uvijek komuniciraju s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku, dok 33,33% učenika komunicira vrlo često. 25% učenika na nastavi ne govori na kajkavskome narječju, dok 16,67% učenika govori vrlo često ili uvijek. 66,67% učenika na nastavi uopće ne piše na kajkavskome narječju, ali 8,33% njih piše relativno često. 83,33% učenika se stvaralački izražava na standardnom jeziku, dok se 8,33% učenika ponekad izražava i narječjem. 66,67% učenika ne čita na kajkavskome narječju, a 8,33% učenika čita ponekad.

Učenici četvrtog razreda (njih 42,11%) uvijek komuniciraju s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku, a 21,05% učenika relativno često. 68,42% učenika relativno često na nastavi govori i kajkavskim narječjem. 57,89% učenika relativno često piše na kajkavskome narječju, dok 10,53% učenika uvijek piše na narječju. 52,63% učenika se relativno često i stvaralački izražava narječjem, a 15,79% učenika nikada. 68,42% učenika relativno često čita kajkavske tekstove, a 26,32% učenika ponekad.

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da učenici OŠ Domašinec komuniciraju s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku, ali i često koriste kajkavsko narječje u

usmenoj i pismenoj komunikaciji. Relativno često pišu i stvaralački se izražavaju na kajkavskome narječju. Učenici često čitaju i razne tekstove na kajkavskome narječju. Učenici četvrtog razreda više pišu i čitaju na kajkavskome narječju od učenika drugog razreda. Učenici četvrtog razreda OŠ Domašinec upotrebljavaju narječje više od učenika četvrtih razreda OŠ Prelog i OŠ Hodošan. Vjerojatni razlog tome je neposredna okolina učenika. Učenici OŠ Domašinec dolaze iz manjeg mjesta gdje se u većini slučajeva koristi kajkavsko narječje.

Tablica 7. Najčešći odgovori učenika II. OŠ Čakovec

	II. OŠ ČAKOVEC
TVRDNJA	2. razred
<i>S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.</i>	uvijek (94,12%)
<i>Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.</i>	gotovo nikada (88,24%)
<i>Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.</i>	ponekad (94,12%)
<i>Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.</i>	ponekad (88,24%)
<i>Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.</i>	ponekad (94,12%)

Izvor: Vlastito istraživanje

94,12% učenika uvijek komunicira s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku. Preostalih 5,88% učenika ne komunicira na standardnom jeziku. 88,24% učenika gotovo nikada ne govori na kajkavskome narječju na nastavi, dok 5,88% učenika se relativno često usmeno izražava upravo narječjem. 94,12% učenika ponekad piše na kajkavskome narječju, dok preostalih 5,88% učenika piše na standardnom jeziku. Učenici (njih 88,24%) se ponekad i stvaralački izražavaju na kajkavskome narječju. 94,12% učenika ponekad čita na kajkavskome narječju, dok preostalih 5,88% ne čita.

Učenici drugog razreda II. OŠ Čakovec komuniciraju s učiteljicom na hrvatskome standardnom jeziku. Većina učenika na nastavi ne govori kajkavskim narječjem, dok

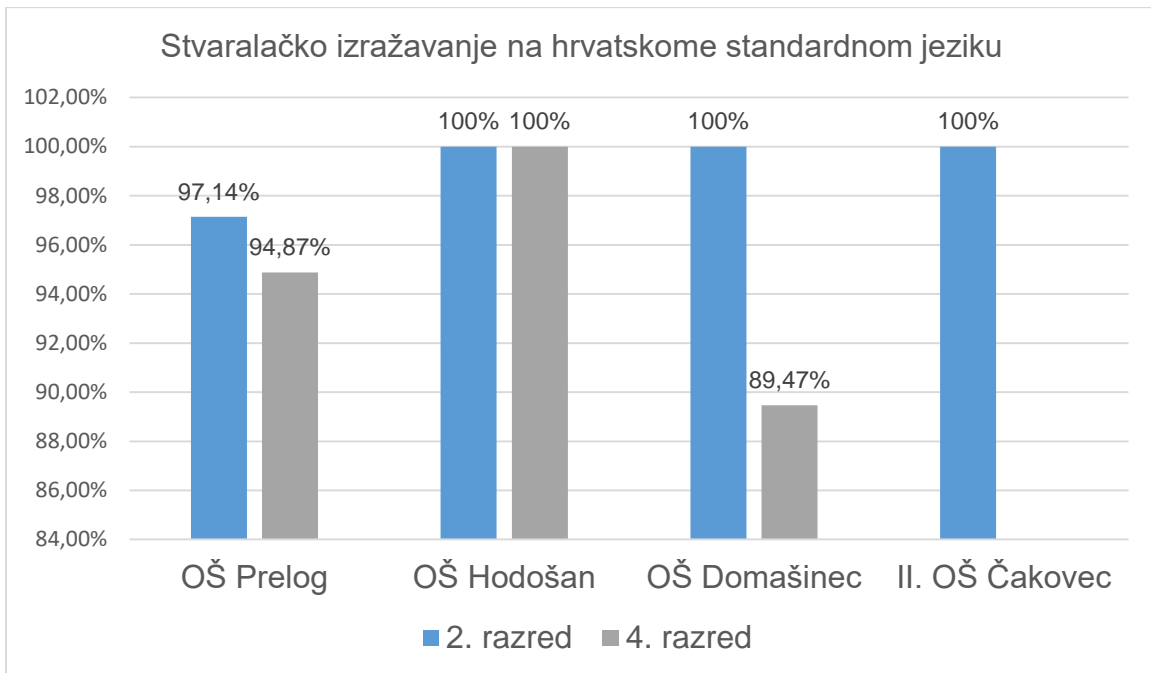
pojedinci relativno često govore. Učenici većinom pišu i stvaralački se izražavaju na standardnom jeziku, ali ponekad i na kajkavskome narječju. Također, ponekad čitaju i razne kajkavske tekstove.

Dobivenim podacima možemo potvrditi treću hipotezu: „Učenici seoskih osnovnih škola govore češće narječjem od učenika gradskih osnovnih škola.“ Učenici OŠ Prelog i II. OŠ Čakovec manje koriste kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji na nastavi od učenika OŠ Hodošan i OŠ Domašinec.

Također, možemo djelomično potvrditi i četvrtu hipotezu: „Učenici osnovnih škola kajkavskoga područja lakše se izražavaju narječjem te češće koriste narječje kod usmenog izražavanja, a manje u pisanju/čitanju.“ Dobivenim podacima zaključili smo da se učenici često usmeno izražavaju i na kajkavskome narječju, nešto manje i u pisanju. Potvrđeno je da učenici češće koriste kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji nego u pismenoj, no nije potvrđeno i da se oni lakše izražavaju narječjem.

Posljednja dva zadatka vezana su uz stvaralačko izražavanje. Cilj šestog zadatka bio je istražiti kako će se učenici samostalno izraziti (standardnim jezikom ili narječjem) kada to u zadatku nije zadano, a cilj sedmog zadatka je uvidjeti kako će se učenici izraziti narječjem kada je to u zadatku naznačeno (primjer je priložen na kraju rada).

Grafikon 4. Stvaralačko izražavanje na hrvatskome standardnom jeziku

Izvor: Vlastito istraživanje

Prema dobivenim podacima možemo zaključiti da većina učenika piše hrvatskim standardnim jezikom kada u zadatku nije zadano sredstvo izražavanja. U drugom razredu OŠ Prelog jedan učenik je pisao narječjem, dok je u četvrtom dvoje učenika napisalo tekst na narječju. Također, dvoje učenika četvrtoga razreda OŠ Domašinec je pisalo narječjem.

Slijedi nekoliko primjera:

„Moja prijateljica ima smeđu kosu, ima plave oči. Zajedno se volimo igrati.“

„Moja prijateljica je jako dobra i ima odlične ideje. Mi dvije kada sam ja kod nje ili ona kod mene najčešće pričamo i igramo se vani sa psom.“

„Moja najbolja prijateljica je Dora. Ima smeđu kosu i nosi naočale. Ona svira klavir. Najčešće slušamo muziku i idemo na igralište.“

„Moja najbolja prijateljica ima smeđu kosu i zelene oči. Najčešće se igramo učiteljice, dosta često se i skupa uređujemo, mijenjamo uloge i slično.“

„Moja prijateljica se zove Hana. Ona je pametna, dobra, vesela... Skupa idemo na twirling i mažoretkinje.“

„Moja prijateljica ima tamnosmeđu kosu, plave oči, plave naočale. Uvijek je smiješna.“

„Moja prijateljica je pristojna i uvijek na mojoj strani. Nikada tužna nisam kad uz mene je. Nas dvije smo prave prijateljice. Uvijek se idemo rolati ili voziti.“

„Moj najbolji prijatelj se zove Neven. Ima žutu kosu. Ima plave oči. Ide na nogomet. Srednje je visine i jak je. Voli gledati i rukomet.“

„Moj prijatelj je dobar i aktivan sportaš. Voli pomagati drugima. Igramo se skupa, družimo se i dodavamo.“

„Moj prijatelj je Sven. Ja i on radimo puno stvari, na primjer igramo se na tabletu, gledamo televiziju. Moj prijatelj Sven ima 10 godina, živi u selu i ima žutu kosu.“

„Ima smeđu kosu, visok je i dobar je prijatelj. Dodavamo se loptom i igramo nogomet.“

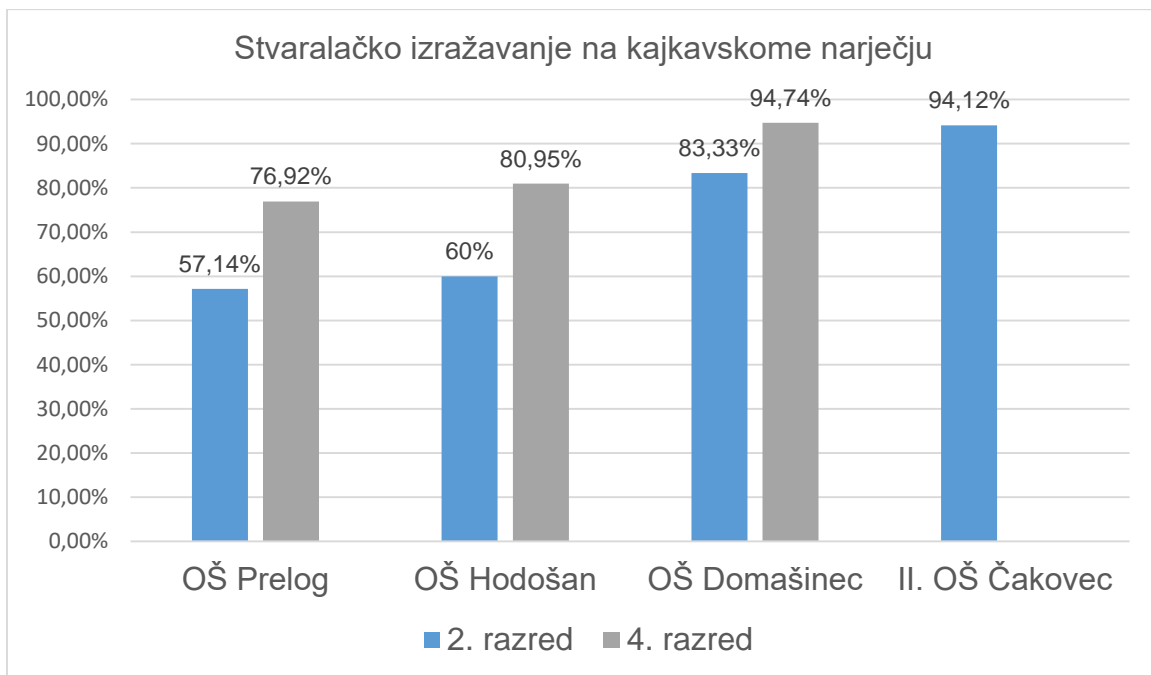
„Moj najbolji prijatelj ima smeđu kosu. Često se igramo lovice. I voli se igrati skrivača.“

„Manji je od mene. Dobro igra nogomet. I zato igramo nogomet.“

„Josip je jako dobar, a ima crnu kosu. Volimo se igrati nogomet.“

Opisivanje se razlikuje kod dječaka i djevojčica. Djevojčice pišu opsežnije, spominju puno više detalja i osnovnih informacija od dječaka. Također, više pažnje posvećuju urednom rukopisu i pravopisu. Većina opisa počinje s *Moj najbolji prijatelj/Moja najbolja prijateljica*.

Grafikon 5. Stvaralačko izražavanje na kajkavskome narječju

Izvor: Vlastito istraživanje

U sljedećem zadatku učenici opisuju člana svoje obitelji koristeći se narječjem. Grafikon prikazuje postotak učenika koji su opisali svoje članove narječjem. Ostali učenici su pisali hrvatskim standardnim jezikom. Čak petnaest učenika drugog razreda OŠ Prelog je pisalo standardnim jezikom, a u četvrtom razredu nešto manje (devet učenika). Najveći postotak točno izvršenog zadatka imamo u četvrtom razredu OŠ Domašinec i drugom razredu II. OŠ Čakovec.

Slijedi nekoliko primjera:

„Moj japa je velki. Ima črne lasi. Ima i sede lasi. Voli se igrati s menom.“

„Moja je mama lepa. Voli japu. Voli šos i voli delati. Ne voli ići u zadrugu.“

„Moj brat je betežen, dober, smešen. Moj brat i ja zajedno igramo igrice.“

„Moja mama je jako lepa. Voli delati. Ona je glavna v hiži. Voli lepu obleku. Jo ju volim.“

„Moj japa se zove Dragutin. Voli se baviti bežanjem. Dela v Tehnixu. On se z menom vuči. Ima hrđave lose i plove oči. Fest voli moju sestru i mene.“

„Moj brat je jako moli i ima dve lete. Jo ga jako volim i baš je dober.“

„Opisala bum svoju mater. Ona se navek briga za mene. Ona dela v Austriji. Ona je plavuša i ima plave oči. Fejst je nezna i lepa.“

„Moja sestra je uvek ozbiljna i uvek je srdita.“

„Moj japa je jako lepi i smešen čovek. Čim sem ga jo vidla znala sam kaj bo on najbolji japa na svetu. Svaki den me on zakrpa v krevet z smehom. Uvek izmisli najbolju šalu. Fala na slušanju.“

„Moj brat govori stalno kaj on je mali i ima kratke lasi. On stalno igra telefona i laptopa.“

„Moja mama se največ sekera za mene. Nigdar me ne zabila i odana je navek. Volim jo največ.“

„Moja sestra ide u peti razred. Ima smeđu kosu i plave oči. Voli se igrati sa mnom, a i sa drugim prijateljima i prijateljicama. Ponekad se i posvađamo ali brzo se pomirimo.“

„Moj japa ima 48 let. Zove se Josip. Voli plavo farbo. Voli nogomet. Ima crne lasi, visoki je i jaki.“

„Moja mater ima kratke plave lasi, smeđe oči, najbolja boja ji je crvena. Po zanimanju je radnica cipela. Zove se Marija. Jako voli svoju obitelj i briga se za ju. Nigdar je ne hmaja nostop je dobra al se negda zna rasrditi.“

I u ovome zadatku djevojčice pišu detaljnije opise od dječaka. Učenicima je teže izraziti se narječjem jer u školi većinom pišu na standardnom jeziku. Većina njih je u svoje opise dodala samo neke kajkavske riječi, dok su neki baš cijeli opis pisali narječjem.

Prema dobivenim podacima vidljivo je da se učenici pismeno više izražavaju hrvatskim standardnim jezikom, a ne narječjem. Stoga možemo zaključiti da je posljednja hipoteza točna: „Učenici se lakše stvaralački izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku.“ Učenici većinom pišu opise na standardnome jeziku i upravo to je i razlog zašto im je teže pisano se izraziti narječjem. Automatizmom u pisanim zadacima upotrebljavaju standardnojezične riječi koje su usvojili u obrazovnome procesu.

8.5. ZAKLJUČAK

Zbog trenutne situacije u Hrvatskoj, ali i u svijetu (COVID-19), istraživanje je provedeno na manjem broju ispitanika od planiranog, svega 158 učenika. Cilj istraživanja je bio utvrditi poznavanje i upotrebu kajkavskih riječi kod učenika čiji je materinski idiom kajkavski (koji ima obilježja međimurskog dijalekta). Zadatak je pritom bio i usporediti korištenje kajkavskoga narječja kod učenika drugog i četvrtog razreda OŠ i ispitati razliku korištenja zavičajnoga govora između učenika gradske i seoske osnovne škole te utvrditi utjecaj zavičajnoga govora na usmeno i pismeno izražavanje učenika. Istraživanje je provedeno putem anonimnog anketnog upitnika.

Istraživanjem je utvrđeno da učenici razumiju 75,86% zadanih kajkavskih riječi, a koriste 66,13% izvan školskog okruženja. Time je potvrđena prva hipoteza: *Učenici razumiju i svakodnevno koriste više od 50% (zadanih) kajkavskih riječi.*

Istraživanjem smo zaključili i da učenici seoskih osnovnih škola (OŠ Hodošan i OŠ Domašinec) češće govore narječjem od učenika gradskih osnovnih škola (OŠ Prelog i II. OŠ Čakovec). Time smo potvrditi i sljedeću hipotezu: *Učenici seoskih osnovnih škola govore češće narječjem od učenika gradskih osnovnih škola.*

Prema dobivenim podacima vidljivo je i da se učenici lakše i češće pismeno izražavaju hrvatskim standardnim jezikom (učenici većinom pišu opise na standardnome jeziku, teže im je bilo opisati člana obitelji kajkavskim narječjem, automatizmom u pisanim zadacima upotrebljavaju standardnojezične riječi) i time potvrđujemo sljedeću hipotezu: Učenici se lakše stvaralački izražavaju na hrvatskome standardnom jeziku.

Djelomično možemo potvrditi i sljedeću hipotezu: *Učenici osnovnih škola kajkavskoga područja lakše se izražavaju narječjem te češće koriste narječje kod usmenog izražavanja, a manje u pisanju/čitanju.* Istraživanjem je potvrđeno da učenici češće koriste kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji nego u pismenoj, no nije potvrđeno i da se oni lakše izražavaju narječjem.

Dobivenim podacima možemo i demantirati sljedeću hipotezu: *Učenici drugih razreda koriste više kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji od učenika četvrtih razreda* jer smo istraživanjem došli do spoznaje da učenici četvrtih razreda svakodnevno upotrebljavaju 73,62% zadanih kajkavskih riječi, dok učenici drugih razreda upotrebljavaju 60,50% zadanih kajkavskih riječi. Učenici četvrtih razreda više su uključeni u različite aktivnosti čitanja, pisanja i stvaranja na narječju. Učenici drugih razreda još uvijek svladavaju standardne norme i zbog toga im je teže prilagoditi se, tj. oni u školi komuniciraju standardnim jezikom, dok kod kuće češće upotrebljavaju kajkavski govor.

Kajkavsko narječje je prisutno na nastavi kada je riječ o obrazovanju učenika mlađe školske dobi te učenici i dalje komuniciraju kajkavskim narječjem. Pišu razne opise, priče, čak i pjesme, no samo onda kada im je to zadano. Također, čitaju razna dijalektna književna djela koja su zadana nastavnim programom. Stoga smatramo da paralelno s učenjem standardnog jezika u školama treba njegovati lokalni dijalekt kako bi učenici imali mogućnost raznolikosti jezičnog izražavanja. Osim toga, važno je učenicima pružiti slobodu izbora. Ukoliko primijetimo da učenici lakše komuniciraju narječjem trebamo im dopustiti da se izraze. Naravno, važno je učenike naučiti komunicirati standardnim jezikom radi lakšeg sporazumijevanja u različitim komunikacijskim situacijama. Pritom ne

treba zaboraviti da je zavičajni govor nezamjenjivi dio identiteta svakog pojedinca te u tom smislu treba poticati njegovu upotrebu u okviru nastavnoga programa i izvannastavnih aktivnosti.

Nadam se da ću u budućnosti imati prilike proširiti opisano istraživanje i saznati još više o utjecaju dijalekta na leksik učenika mlađe školske dobi.

9. ZAKLJUČAK

Hrvatski jezik ne obuhvaća samo standardni jezik, već je obogaćen i narječjima. Osim narječja, naš jezik je obogaćen dijalektima, kao i mjesnim govorima. Navedeni dijalekti su dio naše kulturne baštine, tj. naše jezično bogatstvo.

Standardni je jezik potrebno razvijati kako bi se mogla nesmetano odvijati komunikacija bez obzira na geografsko podrijetlo govornika hrvatskoga jezika. Međusobna komunikacija i razumijevanje je ključ uspjeha. No, to nije razlog za zanemarivanje narječja. Trebamo naučiti djecu da je narječje dio njihove kulture i dio njihovog identiteta.

Djeca počinju govoriti svoje prve riječi oko 12. mjeseca života. Najčešće su to riječi koje su njima bliske, poput: *mama*, *tata* i slično. Slušajući, djeca upijaju zvukove iz okoline. Tako oni upijaju i riječi koje ih okružuju. Možemo zaključiti da prvi jezik kojim se dijete susreće je upravo njegov mjesni govor, koji pripada pojedinom dijalektu, odnosno narječju (ovisno o području iz kojeg dolazi i govoru roditelja).

Prilikom polaska djeteta u vrtić ili školu, pojavljuje se dvojezičnost kod djece jer se tada dijete po prvi put susreće sa standardnim jezikom. U toj dobi, dijete već ima razvijen leksik, no ono ga počinje proširivati. U školi, učenici se susreću s novim riječima koje do tada nisu upotrebljavali. Tada počinju mijenjati svoj govor, pa tako sve manje i manje koriste dijalektni govor, a sve više standardni. Rezultat je toga vertikalna dvojezičnost jer učenici kod kuće govore svojim mjesnim govorom, dijalektom ili narječjem, dok u školi govore standardnim jezikom.

Cilj istraživanja bio je ispitati utjecaj kajkavskog narječja, tj. međimurskog dijalekta na leksik učenika mlađe školske dobi. Gotovo sve hipoteze su potvrđene. Potvrđeno je da *učenici razumiju i svakodnevno koriste više od 50% (zadanih) kajkavskih riječi*, točnije učenici razumiju 75,86% zadanih kajkavskih riječi, a koriste 66,13% izvan školskog okruženja. Potvrđeno je i da *učenici seoskih osnovnih škola govore češće narječjem od učenika gradskih osnovnih škola*. Prema dobivenim podacima vidljivo je i da se učenici lakše i češće pismeno izražavaju hrvatskim standardnim jezikom, čime je potvrđena i sljedeća hipoteza: *učenici se lakše stvaralački izražavaju na hrvatskome standardnom*

jeziku. Djelomično je potvrđena i hipoteza učenici osnovnih škola kajkavskoga područja lakše se izražavaju narječjem te češće koriste narječje kod usmenog izražavanja, a manje u pisanju/čitanju. Istraživanjem je vidljivo da učenici češće koriste kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji nego u pismenoj, no nije potvrđeno i da se oni lakše izražavaju narječjem. Posljednju hipotezu, učenici drugih razreda koriste više kajkavsko narječje u usmenoj komunikaciji od učenika četvrtih razreda, možemo demantirati jer smo istraživanjem zaključili da učenici četvrtih razreda svakodnevno upotrebljavaju 73,62% zadanih kajkavskih riječi, dok učenici drugih razreda upotrebljavaju 60,50% zadanih kajkavskih riječi.

Učitelji i učiteljice razredne nastave imaju težak zadatak ispred sebe jer su oni zaduženi za usvajanje standardnog jezika, ali i očuvanje narječja. Oni su ti koji trebaju njegovati i razvijati govor kod učenika, kao i obogaćivati njihov leksik. Važno je podučiti učenike o bogatstvu našeg jezika. Također, učenici trebaju spoznati da je narječje dio njih i njihovog identiteta, te da se ne smiju sramiti ili osjećati manje vrijedno ukoliko još nisu usvojili standardni govor. Upravo zbog toga nam je važna uloga učitelja i učiteljica.

Izrazito je važno njegovati zavičajni govor s ciljem očuvanja i promicanja stava o jednakoj važnosti upotrebe narječja i standarda. Usto upotreba zavičajnoga govora promiče i zavičajnu kulturnu baštinu što pridonosi očuvanju hrvatske jezične raznolikosti i hrvatskoga identiteta.

10. POPIS LITERATURE

1. ALADROVIĆ-SLOVAČEK, K. (2012.) *Razvojna obilježja dječjega jezika u ovladavanju hrvatskim standardnim jezikom do završetka jezične automatizacije*. Zagreb: Filozofski fakultet.
2. BLAŽEKA, Đ. (2008.) *Međimurski dijalekt – Hrvatski kajkavski govori Međimurja*. Čakovec: Matica hrvatska.
3. BLAŽEKA, Đ. (2018.) *Rječnik preloške skupine govora međimurskog dijalekta*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
4. BROZOVIĆ, D. (1970.) *Standardni jezik: teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica Hrvatska.
5. BROZOVIĆ, D. (2008.) Hrvatski štokavski dijalekti – razvoj i stanje. Hrvatski dijalektološki zbornik. [Online] (14). str. 3-12. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/147851> [Pristupljeno: 08. 05. 2020.]
6. GUBERINA, P. (1986.) Lingvistika govora kao lingvistička osnova verbotonalnog sistema i strukturalizam u općoi lingvistici. *Govor*. [Online] 3 (1). str. 3-18. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/178280> [Pristupljeno: 15. 05. 2020.]
7. Hrvatska narječja proglašena nematerijalnim kulturnim dobrom. (2020.) *Jezik*. [Online] 67 (1). str. 1–4. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/238984> [Pristupljeno: 06. 08. 2020.]
8. KAPOVIĆ, M. (2006.) *Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam*. U: GRANIĆ, J. (ur.) (2006.) *Jezik i mediji – jedan jezik: više svjetova*. Zagreb – Split: HDPL.
9. KAPOVIĆ, M. (2015.) *Povijest hrvatske akcentuacije: Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska. [Online] Dostupno na: https://bib.irb.hr/datoteka/793569.Kapovic_Mate_2015_Povijest_hrvatske_akcentuacije_Fonetika_Matica_hrvatska_Zagreb.pdf [Pristupljeno: 15. 05. 2020.]
10. LISAC, J. (1996.) *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
11. LISAC, J. (2003.) *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden Marketing.
12. LISAC, J. (2009.) *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing.

13. LISAC, J. (2011.) *Hrvatska narječja*. U: BIČANIĆ, A. (ur.) (2011.) *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*. Zagreb: Croatica.
14. LONČARIĆ, M. (1996.) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
15. MOGUŠ, M. (1977.) *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
16. NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA OSNOVNU ŠKOLU. (2006.) *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta*.
17. ODLUKA O DONOŠENJU KURIKULUMA ZA NASTAVNI PREDMET HRVATSKI JEZIK ZA OSNOVNE ŠKOLE I GIMNAZIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ. (2019.) *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*. Zagreb: Narodne novine.
18. PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, D. (2006.) Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. *Lahor*. [Online] 1 (1). str. 1-14. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/10362> [Pristupljeno: 06. 08. 2020.]
19. PULJAK, L. (2011.) Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi. *Croatian Studies Review*. [Online] 7 (1). str. 293-305. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/86380> [Pristupljeno: 16. 05. 2020.]
20. PUŠKAR, K. (2015.) *Čiji je kaj? Narječje između prihvaćanja i odbijanja*. Zagreb: Filozofski fakultet. [Online] Dostupno na: https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/18768/02_SCN_2_2015_Puskar.pdf [Pristupljeno: 08. 05. 2020.]
21. SAJKO, N., ZRINJAN, S. i GLUŠAC, M. (2019.) *Biram riječ 1 – Udžbenik iz hrvatskoga jezika za prvi razred strukovnih škola*. Zagreb: Alfa d.d.
22. SAMARDŽIJA, M. (1995.) *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika – udžbenik za 4. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga.
23. SAMARDŽIJA, M. (2015.) Općeleksičko u enciklopedičkome. *Studia lexicographica*. [Online] 2 (15). str. 23–31. Dostupno na: file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/02_Samardzija.pdf [Pristupljeno: 06. 08. 2020.]
24. STARC, B., ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M., PLEŠA, A., PROFACA, B. i LETICA, M. (2004.) *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing.

25. ŠKARIĆ, I. (1977/78.) Pledoaje za govor organski i govor standardni. *Jezik*. [Online] 2. str. 17–24. Dostupno na: https://fonet.ffzg.unizg.hr/pletikos/predav-kultura_gov/skaric-pledoaje.pdf [Pristupljeno: 17. 08. 2020.]
26. ŠKARIĆ, I. (1986.) *Određenje govora*. Zagreb: Filozofski fakultet.
27. ŠKARIĆ, I. (1991.) *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*. U: Babić, S. i sur. (1991.) *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Globus.
28. TEŽAK, S. (2008.) Štokavsko narječje i književni jezik. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. [Online] (14). str. 105-118. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/148053> [Pristupljeno: 08. 05. 2020.]
29. TURZA-BOGDAN, T. (2013.) Kajkavsko narječje u nastavi Hrvatskoga jezika/ prilozi za osnovnoškolsku nastavu. Čakovec: Matica hrvatska.
30. VELIČKI, V. i KATARINČIĆ, I. (2011.) *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa d.d.
31. VRSALJKO, S. i PALEKA, P. (2018.) Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja. *Magistra ladertina*. [Online] 13 (1). str. 139-159. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/217843> [Pristupljeno: 13. 05. 2020.]
32. ŽUPANOVIĆ FILIPIN, N. (2015.) Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje*. [Online] 16 (2-3). str. 275-305. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/151436> [Pristupljeno: 16. 05. 2020.]

10.1. INTERNETSKI IZVORI

1. Djeca iz DV "Zvončić" izdala "Međimursku slovaricu". (2018.) *Nedelist*. [Online] Dostupno na: <http://nedelist.hr/djeca-iz-dv-zvonicic-izdala-medimursku-slovaricu/> [Pristupljeno: 05. 08. 2020.]
2. Glas. (2020.) *Hrvatska enciklopedija*. [Online] Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22176> [Pristupljeno: 15. 05. 2020.]
3. Hrvatska narječja. (2020.) *JEZIK.Hrvatski*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. [Online] Dostupno na: <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html> [Pristupljeno: 08. 05. 2020.]
4. Leksikologija. (2020.) *Hrvatska enciklopedija*. [Online] Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35938> [Pristupljeno: 06. 08. 2020.]
5. O hrvatskome jeziku. (2020.) *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. [Online] Dostupno na: <http://ihj.hr/stranica/o-hrvatskome-jeziku/26/> [Pristupljeno: 07. 05. 2020.]
6. Rečenica. (2020.) *Hrvatska enciklopedija*. [Online] Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52154> [Pristupljeno: 15. 05. 2020.]
7. Riječ. (2020.) *Hrvatska enciklopedija*. [Online] Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52863> [Pristupljeno: 15. 05. 2020.]

10.2. POPIS SLIKA

SLIKA 1. Hrvatska narječja – <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html> [Pristupljeno: 08. 05. 2020.]

SLIKA 2. Karta čakavskoga narječja – VRANIĆ, S. i ZUBČIĆ, S (2018.) U: *Povijest hrvatskoga jezika*. 5. knjiga, str. 526. Zagreb: Croatica.

SLIKA 3. Karta kajkavskoga narječja – LONČARIĆ, M. (2018.) U: *Povijest hrvatskoga jezika*. 5. knjiga, str. 554. Zagreb: Croatica.

SLIKA 4. Karta štokavskoga narječja – <http://jezik.hr/hrvatska-narjecja.html> [Pristupljeno: 08. 05. 2020.]

SLIKA 5. Karta rasporeda poddijalekata – BLAŽEKA, Đ. (2008.) U: *Međimurski dijalekt – Hrvatski kajkavski govori Međimurja*. Čakovec: Matica hrvatska.

SLIKA 6. Međimurska slovarica – <http://nedelist.hr/djeca-iz-dv-zvonicic-izdala-medimursku-slovaricu/> [Pristupljeno: 05. 08. 2020.]

SLIKA 7. Osnovni znakovi za tipske glasove – <https://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/Glas.jpg> [Pristupljeno: 15. 05. 2020.]

SLIKA 8. Primjer ishoda – *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. (2019.) Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

11. PRILOG

ANKETNI UPITNIK

Poštovani,

ovaj anketni upitnik služi za provedbu istraživanja u sklopu diplomskog rada studentice integriranog preddiplomskog i diplomskog sveučilišnog učiteljskog studija sa Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Tema rada je *Utjecaj dijalekta na leksik djece mlađe školske dobi*, a mentorica je izv. prof. dr. sc. Helena Pavletić. Anketa je anonimna, te Vas molimo da na sva pitanja odgovorite iskreno. Unaprijed zahvaljujemo!

1. Spol: M Ž
2. Razred: _____
3. Stanujem: a) u gradu b) na selu
4. Na praznu crtu napiši zadanu riječ na hrvatskome standardnom jeziku. Zaokruži DA ukoliko koristiš tu riječ u svome govoru ili NE ukoliko je ne koristiš.

zakaj =	_____	DA / NE	kmica =	_____	DA / NE
kaj =	_____	DA / NE	cirkva =	_____	DA / NE
ve =	_____	DA / NE	vučiti se =	_____	DA / NE
lepo =	_____	DA / NE	vura =	_____	DA / NE
nekaj =	_____	DA / NE	zadruga =	_____	DA / NE
nuter =	_____	DA / NE	šos =	_____	DA / NE
unda =	_____	DA / NE	vanjkuš =	_____	DA / NE
fčera =	_____	DA / NE	ftič =	_____	DA / NE
jo =	_____	DA / NE	škrlak =	_____	DA / NE
hiža =	_____	DA / NE	fletno =	_____	DA / NE
japa =	_____	DA / NE	grdo =	_____	DA / NE
dvor =	_____	DA / NE	japica =	_____	DA / NE
fala =	_____	DA / NE	kiklja =	_____	DA / NE
puca =	_____	DA / NE	lasi =	_____	DA / NE
penezi =	_____	DA / NE	betežen =	_____	DA / NE

5. Koliko često koristiš kajkavsko narječje u školi?

0 – nikada, 1 – gotovo nikada, 2 – ponekad, 3 – relativno često, 4 – vrlo često, 5 – uvijek

TVRDNJA	0	1	2	3	4	5
S učiteljicom komuniciram na hrvatskome standardnom jeziku.						
Na nastavi govorim na kajkavskome narječju.						
Na nastavi pišem na kajkavskome narječju.						
Pišem pjesme, priče i/ili pisma na kajkavskome narječju.						
Na nastavi čitam na kajkavskome narječju.						

6. U nekoliko rečenica opiši svog najboljeg prijatelja/prijateljicu i nabroji neke aktivnosti koje najčešće radite zajedno.

7. Koristeći se kajkavskim narječjem opiši jednog člana svoje obitelji.

12. SAŽETAK

Hrvatski jezik obogaćen je raznolikošću narječja, dijalekta i mjesnih govora, a djeca od najranije dobi počinju usvajati govor svoje okoline koji je često neki zavičajni govor. Tek polaskom u osnovnu školu počinju se susretati i sa standardnim jezikom te tada počinju intenzivnije razvijati leksik. Učenici slušanjem, govorenjem i pisanjem proširuju svoj leksik. U radu se pokazuje u kolikoj mjeri materinski idiom (zavičajni govor) utječe na razvoj leksika učenika mlađe školske dobi. U prvom, teorijskom dijelu rada opisana su narječja i dijalekti s naglaskom na međimurski dijalekt te razvoj govora i leksika kod djece mlađe školske dobi. Potom se izdvajaju ciljevi *Hrvatskog jezika* kao predmeta u osnovnim školama te se objašnjava pojam vertikalne dvojezičnosti. U drugoj cjelini je opisano provedeno istraživanje. Cilj istraživanja je bio ispitati i utvrditi utjecaj kajkavskoga narječja, tj. međimurskog dijalekta na leksik učenika mlađe školske dobi. U istraživanju je sudjelovalo 158 učenika drugih i četvrtih razreda OŠ Prelog, OŠ Hodošan, OŠ Domašinec i II. OŠ Čakovec. Istraživanje je provedeno putem anonimnog anketnog upitnika. Utvrđeno je da učenici razumiju i svakodnevno upotrebljavaju zadane kajkavske riječi, dok se na nastavi uglavnom služe standardnim jezikom, iako nije isključena ni upotreba zavičajnoga govora. Istraživanjem je potvrđena vertikalna dvojezičnost kod djece u početnim razredima OŠ na području Međimurja.

12.1. KLJUČNE RIJEČI

hrvatski standardni jezik, narječja, dijalekt, leksik učenika mlađe školske dobi

13. SUMMARY

Croatian language is plentiful with various vernaculars, dialects and local speeches. Children, from their earliest years, start absorbing speech from their community which is usually a native speech. Starting primary school, young learners encounter with standard language and they start intensively developing their vocabulary. Young learners expand their vocabulary by listening, speaking and writing. This paper shows the extent to which the mother idiom (native language) influences the development of young learners vocabulary. The first, theoretical part of the paper describes vernaculars and dialects with an emphasis on the Medjimurski dialect and young learners development of speech and vocabulary. Afterwards, the goals of the *Croatian language* as subject in primary school and vertical bilingualism is elucidated. Second section is about the conducted research. Main goal of the research was to determine the effect of Kajkavian dialect, to be more specific Medjimurski dialect, on young learners vocabulary. 158 second and fourth graders from primary school Prelog, primary school Hodošan, primary school Domašinec and II. primary school Čakovec participated in the research. The research was conducted through an anonymous survey questionnaire. The results showed that young learners understand and daily use assigned Kajkavian words, while in class they mostly speak a standard language, although the use of native language is not excluded. The research confirmed children's vertical bilingualism in the primary grades in the area of Medjimurje.

13.1. KEY WORDS

Croatian standard language, vernaculars, dialects, young learners vocabulary